

Analýza dopadu workshopů sexuální a vztahové výchovy

Zadavatel

Konsent, z. s.

IČ: 05420423

Pod starou školou 69, 164 00 Praha 6 – Nebušice

Zpracovatel

Socionaut, z. s.

IČ: 08515352

Dělnická 30, 267 06 Hýskov

Zpracovatelský tým (řazeno abecedně)

Bc. Martin Dolský

Mgr. Hana Janská

Mgr. Lucie Klicperová

Mgr. Aneta Soukopová

Bc. Jan Šály

Mgr. Reza Vlasáková

Kontaktní osoba

Reza Vlasáková

reza@socionaut.org

Průběh projektu

říjen 2022 až srpen 2023

KON
SENT

Rádi bychom poděkovali všem účastníkům výzkumu z řad studujících za jejich ochotu, otevřenost a všechny poskytnuté odpovědi. Děkujeme také vedení škol a vyučujícím za vstřícný přístup a spolupráci při realizaci výzkumu. Věříme, že společně získané výstupy z dopadové analýzy pomohou nastavit lepší podmínky pro výuku sexuální výchovy na školách a v konečném důsledku mohou přispět ke zlepšení komunikace nejen v oblasti intimních vztahů.

Obsah

1. Manažerské shrnutí

1.1.	Cíle výzkumu	07
1.2.	Metody a postup	07
1.3.	Hlavní závěry z výzkumu	09
1.4.	Poznámka k členění textu a pojmosloví	11

2. Dotazníkové šetření

2.1.	Metodologie	13
2.2.	Informace o studujících	14
	2.2.1. Kategorie ročník	15
	2.2.2. Kategorie pohlaví	15
	2.2.3. Kategorie velikost obce	16
	2.2.4. Kategorie typ školy	16
2.3.	Zjištění z uzavřených otázek	17
	2.3.1. Komunikace, otevřenost a znalost témat spojených se sexem a sexualitou	17
	2.3.2. Zdroje informací o sexu	22
	2.3.3. Vnímání pornografie	30
	2.3.4. Postoje k výrokům o sexu a intimních vztazích	33
	2.3.5. Postoje k výrokům o sexuálním násilí	38
2.4.	Zjištění z otevřených otázek	43
	2.4.1. Témata sexuální výchovy	44
	2.4.2. Podoby sexuálního násilí	50
	2.4.3. Pomoc obětem sexuálního násilí	54
2.5.	Závěry z dotazníkového šetření	57

3. Pozorování na workshopech

3.1.	Metodologie	59
3.2.	Průběh pozorování	60
	3.2.1. Popis výzkumné situace a publika	60
	3.2.2. Sledování krátkodobého dopadu	62
3.3.	Pozorované jevy a principy	67
	3.3.1. Poznámka ke struktuře a formě sdělení	67
	3.3.2. Hlavní zjištění o intervenci	67
	3.3.3. Limity intervence	76
3.4.	Závěry z pozorování	80

Manažerské shrnutí

1

1.1. Cíle výzkumu

Cílem výzkumu je **ověřit dopady workshopů sexuální a vztahové výchovy „Když to nechce, tak to nechce“** (dále jen workshop) konaných organizací Konsent na základních školách a víceletých gymnáziích v ČR.

Zmíněné workshopy jsou koncipovány jako programy prevence sexuálního násilí, jejichž záměrem je posilovat u studujících povědomí o tématech spojených se sexem a sexualitou, posilovat otevřenou komunikaci a míru vzájemného respektu v oblasti intimních vztahů a sexuality. Podrobné informace o obsahu a průběhu sledovaného workshopu uvádí kapitola **3. Pozorování na workshopech**, program workshopu je uveden na **straně 59**.

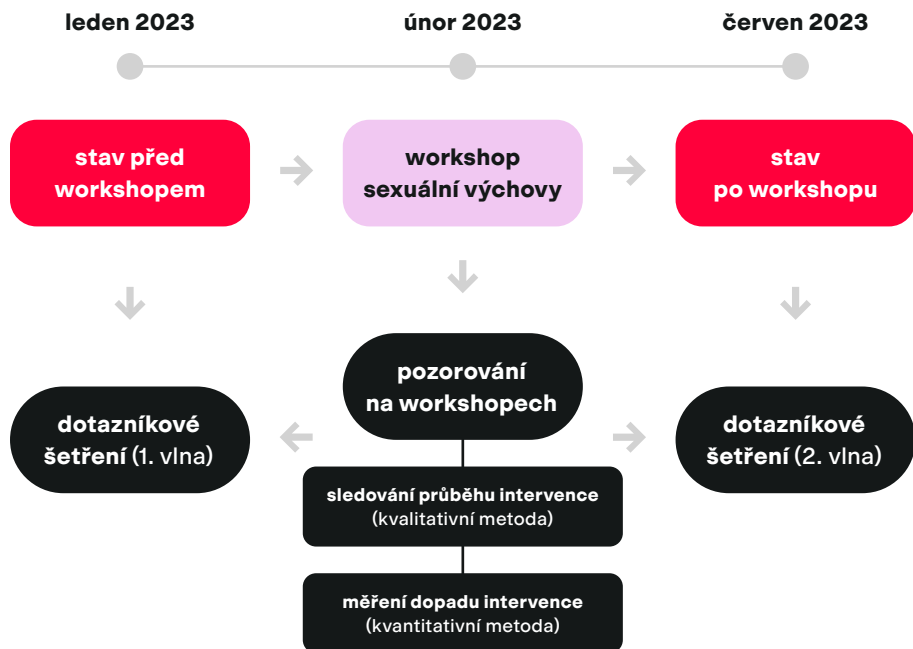
Výsledky dopadové studie budou sloužit k **aktualizaci stávajících metodik vzdělávacích workshopů** a dále jako **podklad pro osvětu v oblasti výuky sexuální výchovy** na školách. V konečném důsledku mohou výsledky studie přispět k reálné celospolečenské změně v oblasti **prevence sexualizovaného násilí**, vzdělávání a celkové otevřenosti komunikace v tématech sexu a sexuality.

1.2. Metody a postup

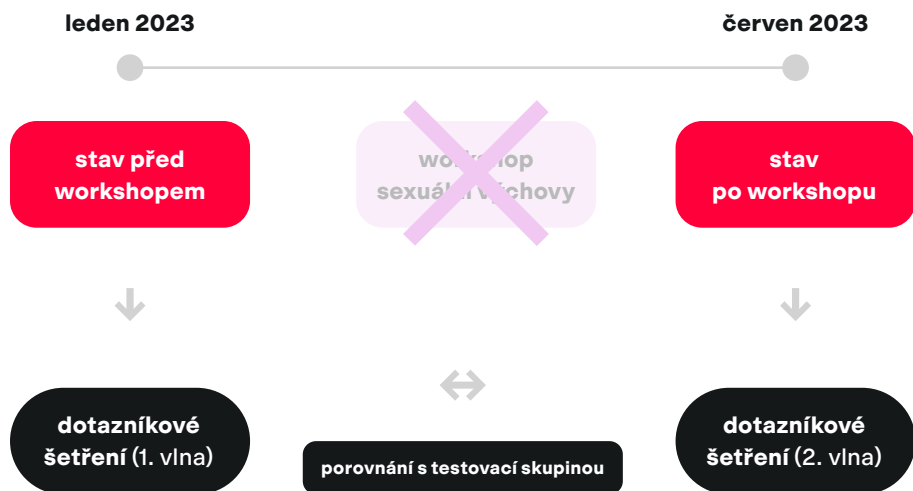
Dopadová analýza zahrnuje dvě vzájemně se doplňující části. Těžištěm měření dopadu workshopů je **kvantitativní dotazníkové šetření**. Dotazník sleduje, jak se u studujících proměnila míra informovanosti, otevřenosti a povaha postojů k tématům sexuální výchovy v období před absolvováním workshopu a s odstupem alespoň 3 měsíců po jeho absolvování.

Druhou součástí výzkumu tvoří **pozorování během workshopů** na školách, jehož cílem je sledování průběhu samotné intervence, resp. dynamiky skupin, proměny postojů, chování, způsobu vyjadřování a celkové atmosféry kvalitativní metodou v krátkodobém horizontu, tedy přímo během workshopů.

Obě části výzkumu se vzájemně doplňují. **Kombinace kvantitativní analýzy v rámci dotazníkového šetření a kvalitativní metody v rámci výzkumného pozorování** umožňuje nahlédnout nejen měřený efekt dopadu, ale také získat představu o průběhu samotné intervence, bezprostředních reakcích respondentů a popsat jemnější efekty, které kvantitativní metoda nemá možnost postihnout. Propojení metod, klíčové body harmonogramu výzkumu a roli testovací a kontrolní skupiny zobrazují následující schémata.

dopadová studie — testovací skupina

dopadová studie — kontrolní skupina

Schéma: Dopadová studie — metodologie a harmonogram výzkumu

1.3. Hlavní závěry z výzkumu

Výsledky dotazníkového šetření ukazují, že absolvování workshopu vedlo u studujících ke zvýšení schopnosti otevřeně komunikovat o tématech spojených se sexem a sexualitou. Po absolvování workshopu také vzrostl pocit studujících, že mají dostatek informací a znalostí v této oblasti. Dále se projevilo zvýšení kritické reflexe některých mýtů a stereotypů týkajících se sexuality a vztahů.

Kvalitativní pozorování poukázalo na to, že během workshopu dochází k posílení komunikačních dovedností a empatie studujících. Studující získávají nové pojmy a slovník pro vyjádření potřeb v intimní oblasti. Zároveň jsou vystaveni širokému spektru úhlů pohledu na témata sexuality a prevence násilí.

Celkově výsledky výzkumu naznačují **pozitivní vliv workshopů „Když to nechce, tak to nechce“ na komunikační schopnosti, míru informovanosti, respektující přístup a kritické myšlení studujících** v souvislosti s tématy sexuality, rozvoje zdravých vztahů a prevence sexuálního násilí. Posuny ve třech hlavních sledovaných oblastech shrnují následující odstavce.

Schopnost komunikace a otevřenost

Workshopy přispívají ke zvýšení ochoty a schopnosti studujících otevřeně komunikovat o tématech spojených se sexualitou. Dotazníkové šetření zaznamenalo vyšší míru deklarované ochoty zapojit se do diskuzí na toto téma, obzvláště u nižších ročníků (2.3.1.B). Kvalitativní pozorování pak ukázalo, že během workshopů docházelo k překonávání počátečního studu a postupnému většímu zapojení u zpočátku ostýchavých jedinců, především dívek. K tomu přispívalo především bezpečné prostředí a citlivá facilitace ze strany lektorek (3.3.2.F a 3.3.2.G).

Informovanost

Workshopy zvyšují informovanost studujících o tématech sexuality a prevence násilí. Dotazníkové šetření zachytilo mezi dotázanými zvýšení pocitu informovanosti o tématu (2.3.1.C) a zároveň vnímání jeho důležitosti (2.3.1.A). Po workshopech také vzrostl celkový počet témat spojovaných se sexuální

výchovou a současně klesl počet studujících, kteří na otázku nedokázali odpovědět (2.3.1.J). Nejvýznamněji v uvedených tématech narostlo zastoupení sexuálního násilí a jeho prevence (2.4.1.J). Rostlo i povědomí o zdrojích pomoci při sexuálním násilí. Spektrum zdrojů informací se příliš nezměnilo, mírně se však zvýšil deklarovaný zájem čerpat informace z filmů, ze školy či od pedagogů (2.3.2.D a 2.3.2.E). Více studujících by v případě potíží kontaktovalo linku bezpečí, méně pak policii (2.4.3.L).

Pozorování ukázalo, že si studující během workshopů osvojili nové perspektivy, realie (například jak pomoci oběti sexuálního násilí) a důležité pojmy a koncepty (3.3.2.A a 3.3.2.E), jejichž získání na konci workshopů oceňovali. Z reflexí byl patrný roustoucí subjektivní význam otevřené komunikace, konsensuální intimity či prevence násilí (3.3.2.A). Workshopy také motivují k sebezpoznání účastníků skrze řadu aktivit (3.3.2.I).

Respektující přístup a kritické myšlení

Intervence podporuje rozvoj kritického myšlení a schopnosti nahlížet témata z více úhlů. Dotazníkové šetření poukázalo na posun k větší reflexi médií, zejména pornografie (2.3.3.G), a různých stereotypů či zavedených mýtů o sexualitě a sexuálním násilí (2.3.4.H a 2.3.5.I). Studující zůstali v zásadě stejně kritičtí k problematice vyjádření souhlasu se sexem. Nejvíce se zvýšilo přesvědčení, že psychologický nátlak je formou násilí (2.3.4.H), nejvíce poklesl význam sexuálního násilí jako intimity bez souhlasu (2.3.5.I).

Kvalitativně byla zaznamenána snaha lektorek představit pluralitu pohledů, posilovat respekt a empatii k odlišným zkušenostem a současně pěstovat kritický přístup ke zdrojům informací (3.3.2.B, 3.3.2.C a 3.3.2.H).

1.4. Poznámka k členění textu a pojmosloví

Text výzkumné zprávy se dělí na několik hlavních typů, které jsou pro čtenářskou přehlednost graficky odlišné:

Hlavní analytický text je zpracován standardním strojovým písmem.

„Citace jsou zpracovány kurzívou a jsou v uvozovkách.“

„Přímá řeč lektorek je pro snadnou orientaci zvýrazněna růžově.“

Etnografické příklady jsou zpracovány v samostatném černém rámečku a jsou odsazeny od hlavního textu.

Poznámky k metodě jsou zpracovány v samostatném růžovém rámečku a jsou odsazeny od hlavního textu.

Abychom se vyhnuli generickému maskulinu u žáků a žaček, kteří se výzkumu zúčastnili, volíme pro ně výrazy **studující**, v kvantitativní části ho střídáme s výrazem **dotázaní** a v kvalitativní části s výrazem **zúčastnění**. Vzhledem k tomu, že velká většina lektorek byly ženy (pouze na dvou workshopech byl přítomen jeden lektor — muž), v textu volíme zastřešující výraz **lektorka**. Výzkumníci a výzkumníkům, kteří vždy ve dvojici prováděli pozorování workshopů, říkáme zastřešujícím výrazem **výzkumná dvojice**.

Dotazníkové šetření

2

2.1. Metodologie

Cílem kvantitativní části výzkumu je ověřit dopady workshopů sexuální výchovy pomocí **dvoufázového dotazníkového** šetření. Dotazník sleduje proměny informovanosti, otevřenosti a postojů k tématům sexuální výchovy u studujících z celkem 40 školních tříd, z nichž 10 je tzv. kontrolních. **Testovací skupina (30 tříd)** po prvním kole dotazníkového šetření absolvovala vzdělávací workshop. Druhý dotazník skupina vyplnila po uplynutí tříměsíční lhůty po absolvování workshopu. **Kontrolní skupina (10 tříd)** v období mezi dotazníky workshop neabsolvovala. Poměr testovací a kontrolní skupiny byl určen s ohledem na možnosti zadavatele výzkumu a limity plynoucí z rozpočtu projektu.

Zadávání a vyplňování dotazníku probíhalo v počítačových učebnách na jednotlivých školách. Jednalo se o online sběr dat v dotazníkovém prostředí LimeSurvey. Analýza dat byla provedena v programech SPSS, Excel a Rstudio. Každému z respondentů a respondentek z řad studujících byl anonymně přidělen specifický kód, díky kterému bylo možné v analytické fázi výzkumu spárovat odpovědi jednotlivců a zahrnout tak do analýzy všechny odpovědi relevantní pro testování dopadu.

Do analytické části bylo po odstranění nedokončených a nespárovaných dotazníků zařazeno **celkem 678 studujících**. Dotazníky byly vyřazeny jako neplatné pouze v případě, kdy studující vyplnil dotazník jen v jedné z fází šetření anebo pokud v rámci testovací skupiny neabsolvoval workshop (např. z důvodu nemoci apod.). Z celkového počtu 678 zařazených platných dotazníků je **510 studujících z testovací skupiny (30 tříd)** a **168 studujících z kontrolní skupiny (10 tříd)**.

2.2. Informace o studujících

Školy zařazené do výzkumu byly rozmanité dle velikosti obce i typu školy. Kontrolní třídy byly situovány na jiných školách než testovací třídy. Pro hlubší porozumění potenciálu dopadu workshopu byly výsledky výzkumu analyzovány také z hlediska různých demografických podskupin (v rámci testovací a kontrolní skupiny), **primárně podle pohlaví a ročníku studujících**. Lokalita školy byla rozdělena na školy, které se nachází v menších obcích do 20 tisíc obyvatel, ve středních obcích od 20 do 100 tisíc obyvatel a velkých obcích nad 100 tisíc obyvatel. Studující zařazení do kategorie „**nižší ročník**“ navštěvují **8. třídu základní školy** či **ekvivalentně primu na šestiletém gymnáziu nebo tercii na osmiletém gymnáziu**. Studující v kategorii „**vyšší ročník**“ **chodí do 9. třídy ZŠ, sekundy na šestiletém gymnáziu nebo kvarty na osmiletém gymnáziu** a lze předpokládat jejich vyšší věkový průměr.

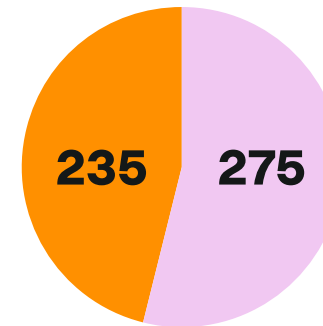
V sociodemografické části dotazníku dotázaní kromě otázky na pohlaví vyplňovali i svou genderovou identitu. Otázka týkající se genderu byla v dotazníku zařazena především z důvodu genderové korektnosti a vytvoření respektujícího prostředí pro všechny studující. Vzhledem k tomu, že se jednalo o otevřenou otázku a značná část dotázaných k odpovědi nepřistoupila seriózně (velký počet nerelevantních či zesměšňujících odpovědí), nebyl gender dále v analýze užíván jako samostatná kategorie.

V následující části jsou přiloženy koláčové grafy zobrazující demografické rozložení dotázaných.

2.2.1. Kategorie ročník

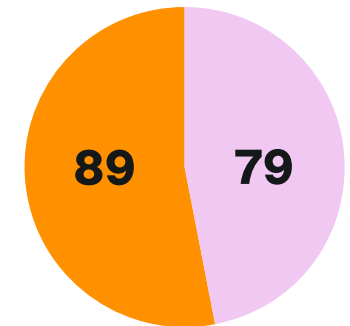
„nižší ročník“ — 8. třída ZŠ či ekvivalent na víceletých gymnáziích (dále jen „nižší ročník“)
„vyšší ročník“ — 9. třída ZŠ či ekvivalent na víceletých gymnáziích (dále jen „vyšší ročník“)

testovací skupina (510 studujících)

■ nižší ročník (54 %) ■ vyšší ročník (46 %)

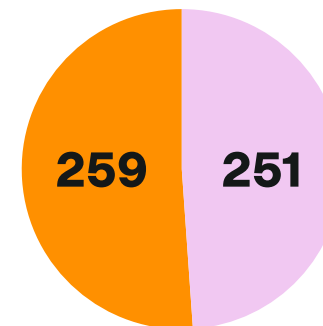
kontrolní skupina (168 studujících)

■ nižší ročník (47 %) ■ vyšší ročník (53 %)

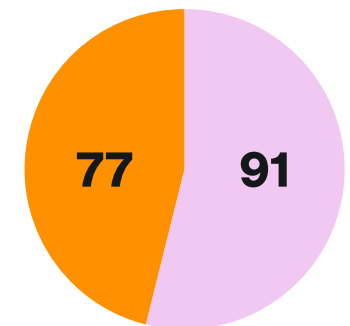
2.2.2. Kategorie pohlaví

testovací skupina (510 studujících)

■ chlapci (49 %) ■ dívky (51 %)

kontrolní skupina (168 studujících)

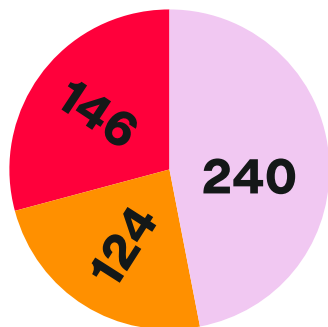

■ chlapci (54 %) ■ dívky (46 %)

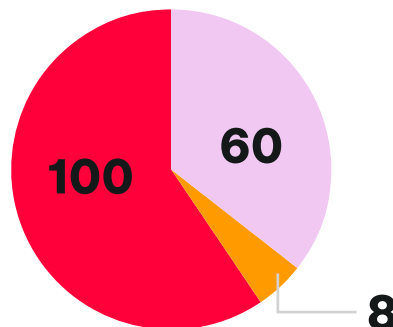
2.2.3. Kategorie velikost obce

testovací skupina (510 studujících)

kontrolní skupina (168 studujících)

100 000 obyvatel a více (47 %)
20 000 – 99 999 obyvatel (24 %)
do 19 999 obyvatel (29 %)

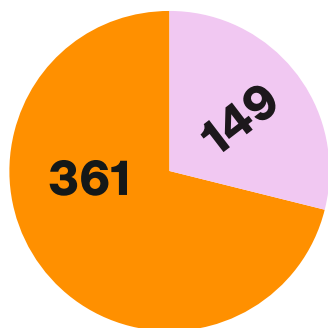

100 000 obyvatel a více (36 %)
20 000 – 99 999 obyvatel (5 %)
do 19 999 obyvatel (60 %)

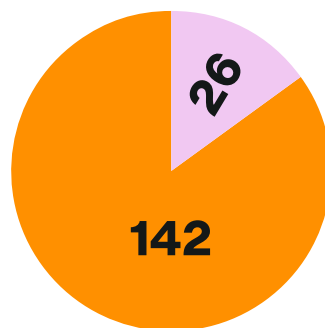
2.2.4. Kategorie typ školy

testovací skupina (510 studujících)

kontrolní skupina (168 studujících)

gymnázium (29 %) základní škola (71 %)

gymnázium (15 %) základní škola (85 %)

2.3. Zjištění z uzavřených otázek

Dotazník ověřoval několik základních témat z oblasti sexuální výchovy, u kterých byla sledována proměna v čase (1. vlna šetření vs. 2. vlna šetření) u dvou skupin (testovací vs. kontrolní). Každé z témat níže bylo mapováno pomocí jedné či více uzavřených otázek.

Následující podkapitola je strukturována podle ověřovaných témat a konkrétní otázky z dotazníku jsou označeny velkými písmeny (A, B, C atd.). Ke každé z otázek je zpracován:

- graf znázorňující celkové počty odpovědí v 1. a 2. vlně a porovnání výsledků u testovací a kontrolní skupiny
- graf znázorňující proměnu v odpovědích v rámci testovací a kontrolní skupiny a v rámci testovací skupiny také dle zařazení do podskupin podle pohlaví a ročníku studujících
- u vybraných otázek je zpracován souhrnný přehledový graf rozložení odpovědí v 1. vlně dotazování dokromady pro testovací i kontrolní skupinu (např. zdroje informací, zkušenosti s pornografií apod.)

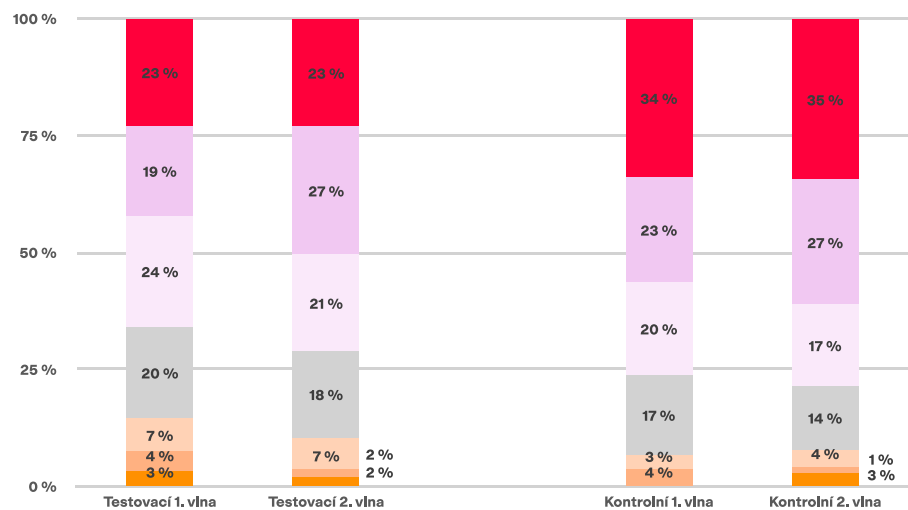
2.3.1. Komunikace, otevřenost a znalost témat spojených se sexem a sexualitou

Napříč dotazníkem jsme různými otázkami mapovali přístup studujících k tématům spojeným se sexem a sexualitou. Zajímalo nás, zda považují za důležité o těchto tématech mluvit, zda jsou tematicke otevření a jak reflektují vlastní znalosti. V následující sekci rozebíráme posun v komunikaci, otevřenosti a sebereflexi znalostí v oblasti sexu a sexuality u studujících, kteří absolvovali workshop (testovací skupina), oproti studujícím, kteří mezi dotazníky workshop neabsolvovali (kontrolní skupina).

A. Je podle tebe důležité mluvit ve škole v rámci vyučování o tématech spojených se sexem a sexualitou?

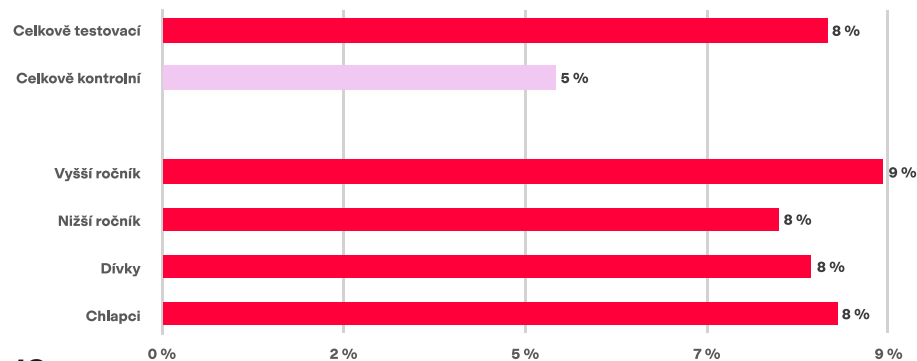
Po absolvování workshopu si o 8 % více studujících myslí, že je důležité mluvit ve škole v rámci vyučování o tématech spojených se sexem a sexualitou (v porovnání s 5% nárůstem u kontrolní skupiny), jedná se tedy o mírný posun. U testovací skupiny se zároveň o 3 % zmenšila skupina těch, kteří to za důležité nepovažují, u kontrolní skupiny naopak narostla o 4 %. Výsledky zobrazují grafy A1, A2.

Graf A1: Testovací a Kontrolní skupina v 1. a 2. vlně. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

mluvit ve škole o sexu není vůbec důležité 1 2 3 4 5 6 7 mluvit ve škole o sexu je velmi důležité

Graf A2: Proměna v Testovací skupině pro odpovědi „6+“. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

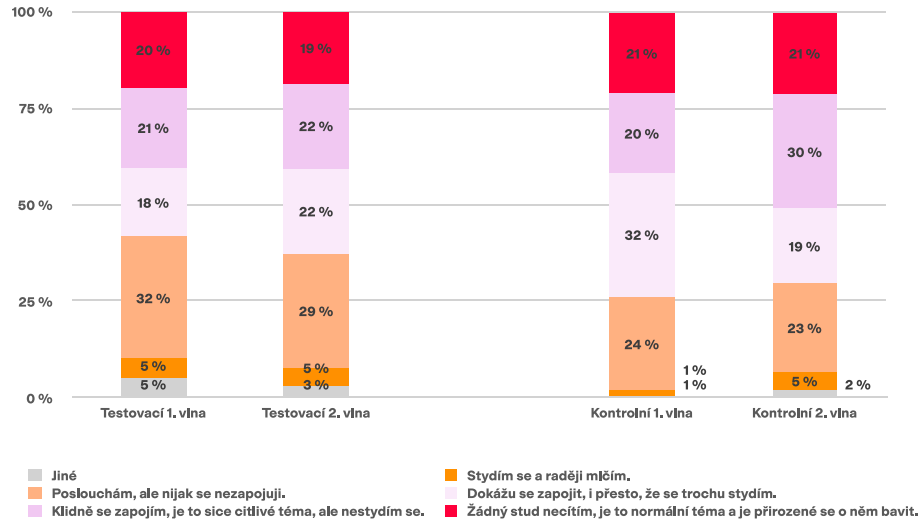
B. Jaké máš pocity, když přijde ve škole nebo v kolektivu řeč na téma spojené se sexem? Stydíš se, nebo je to pro tebe normální?

Po absolvování workshopu se mírně zvětšila skupina studujících, kteří uvádí, že se do hovoru o tématech spojených se sexem dokáží zapojit (5 %), zatímco skupina těch, kteří pociťují stud a spíše se nezapojují, se zmenšila (5 %). U kontrolní skupiny, která workshop neabsolvovala, jsou výsledky opačné, mírně se zvětšila skupina studujících, pro které je zapojení do hovoru se sexuální tematikou problematické (5 %).

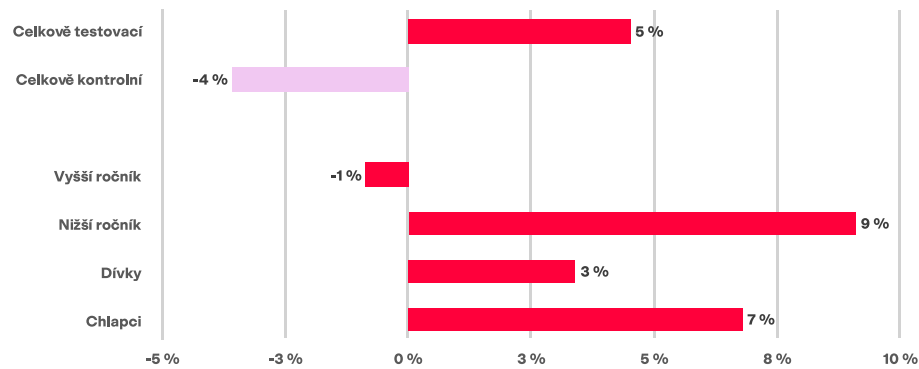
Kromě studujících z vyšších ročníků se u všech podskupin v rámci testovací skupiny projevila po absolvování workshopu vyšší ochota se v kolektivu zapojovat do diskuze o sexu a podobných tématech. **Nejvýraznější změnu v ochotě zapojovat se do rozhovoru o sexu zaznamenali studující z nižších ročníků (9 %) a chlapci (7 %).** Celkově se tato skupina po workshopu zvětšila o 5 %. U kontrolní skupiny se naopak tato skupina celkově zmenšila o 4 % (viz graf B2).

Po sečtení modrých polí (odpověď „Dokážu se zapojit, i přesto, že se trochu stydím“ a výše) v grafu B1 prvním sloupci (Testovací 1. vlna) a odečtení součtu modrých polí v druhém sloupci (Testovací 2. vlna) vychází rozdíl 4 %. Stejný výsledek je znázorněn v grafu B2, ale v prvním řádku je celkově rozdíl u testovací skupiny vyjádřen jako 5 %. Tento rozdíl je způsoben zaokrouhlením. V grafu B1 jsou všechna čísla zaokrouhlena, proto není možné vidět číslo za desetinnou čárkou rozdíl takto zaokrouhlených hodnot proto zdánlivě vychází 4 %. Ve skutečnosti rozdíl vychází 4,51 % a v grafu B2 je proto zakrouhlen nahoru na 5 %. Tento jev se může objevovat i v dalších grafech, je nutné proto k číslům přistupovat jako k zaokrouhleným hodnotám.

Graf B1: Testovací a Kontrolní skupina v 1. a 2. vlně. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

Graf B2: Proměna v Testovací skupině pro odpovědi „Dokážu se zapojit...“ a vyšší. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

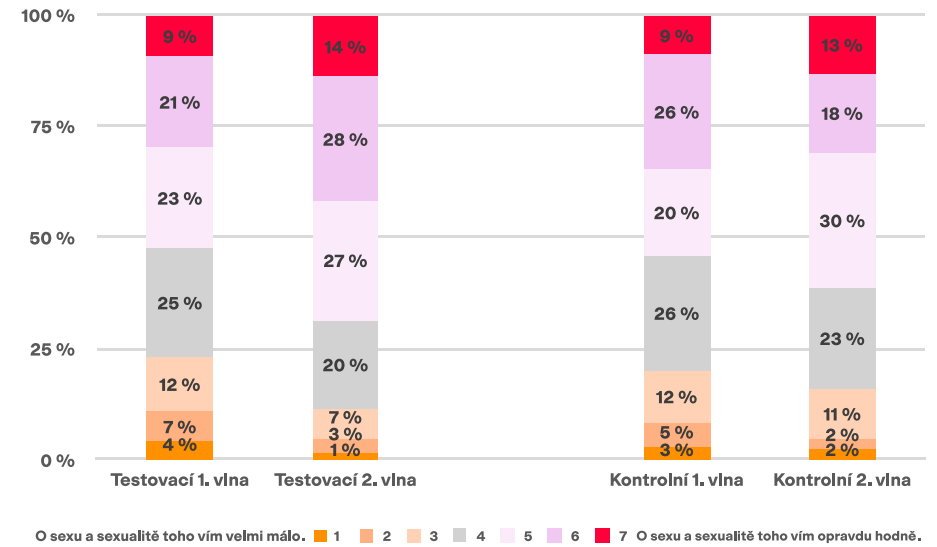

C. Máš v současnosti pocit, že toho víš o sexu dost?

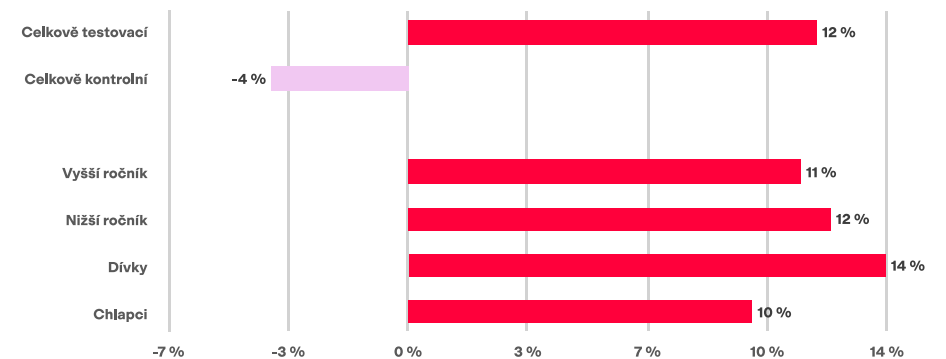
Workshop u části studujících posílil pocit, že mají dostatek znalostí v oblasti sexu a sexuality. O 12 % se zvýšil počet studujících, kteří uvedli, že toho o sexu a sexualitě ví hodně. Naopak o více než polovinu klesl počet těch, kteří uvedli, že mají velmi malé znalosti o tomto tématu (z 11 % na 5 %).

U studujících z kontrolní skupiny naopak pocít, že toho ví o sexu hodně, klesl z 35 % na 31 %. U testovací skupiny se po absolvování workshopu zvedla reflektovaná míra znalostí v oblasti sexuality celkově o 12 %. Nejvíce tento pocit vzrostl u dívek (14%). Naopak u kontrolní skupiny pocít dostatečné informovanosti o sexu klesl o 4 %. Výsledky uvádí grafy C1 a C2.

Graf C1: Testovací a Kontrolní skupina v 1. a 2. vlně. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

Graf C2: Proměna v Testovací skupině pro odpovědi „6+7“. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

2.3.2. Zdroje informací o sexu

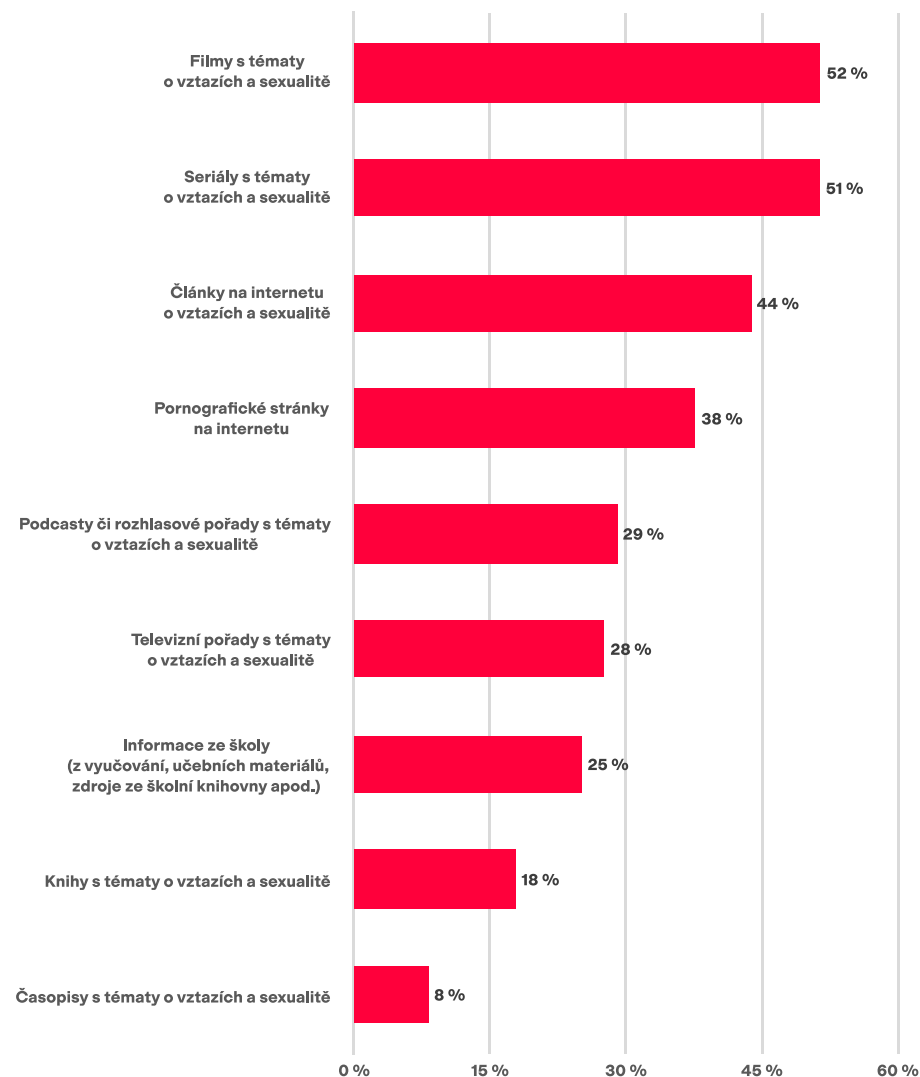
V další otázce jsme zjišťovali z jakých zdrojů, případně od koho studující získávají informace o sexu a tématech spojených se sexem a sexualitou. U obou otázek jsme se také ptali, jak často studující uvedené zdroje využívají. Výsledky ukazují, které zdroje informací o sexu se u studujících po absolvování workshopu zpopularizovaly či naopak.

D. Z jakých zdrojů se dozvídáš informace o sexu a tématech spojených se sexualitou?

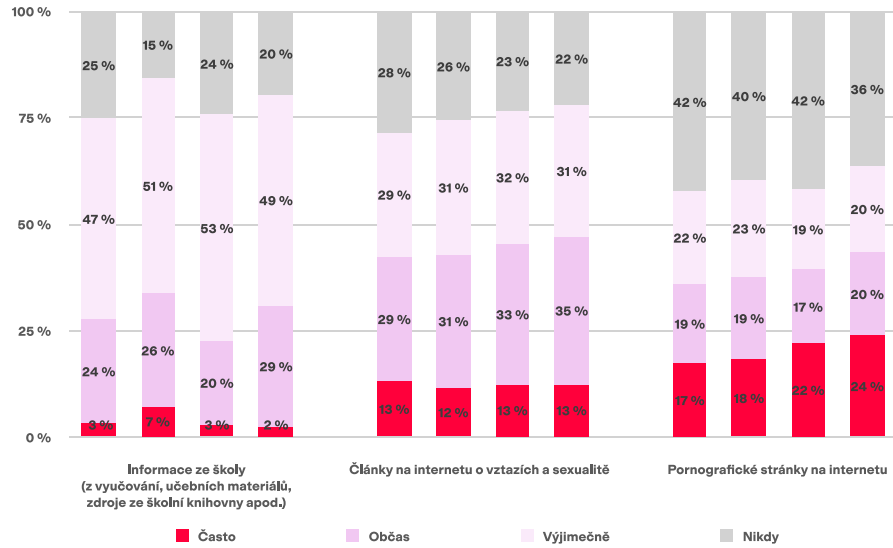
Nejvíce využívaným zdrojem informací pro všechny studující v 1. vlně dotazování (tzn. testovací i kontrolní skupina dohromady) **jsou filmy a seriály o vztazích a sexualitě** (52 % a 51 % využívá tyto zdroje často nebo občas). Nejméně naopak čerpají z časopisů a knih o vztazích a sexualitě (8 % resp. 18 % využívá často nebo alespoň občas).

V porovnání s kontrolní skupinou se v rámci testovací skupiny **o více než 5 % zvedlo procento těch, kteří se alespoň občas dívají na filmy či seriály s tématy o vztazích a sexualitě**. V kontrolní i testovací skupině také **vzrostl podíl těch, kteří alespoň občas využívají informace ze školy a vyučování** (o 6 % testovací a 8 % kontrolní). Lze předpokládat, že v tomto věku děti na školách absolvují i jiné formy sexuální výchovy, workshop je tedy, co se zdroje informací týče, spíše doplněním stávajícího kurikula škol než jediný způsob, jak mohou studující načerpat informace o vztahové a sexuální problematice. **Obecně lze říci, že spektrum a využití zdrojů informací se po absolvování workshopu u studujících příliš nezměnilo**. Výsledky uvádí grafy D1–D7.

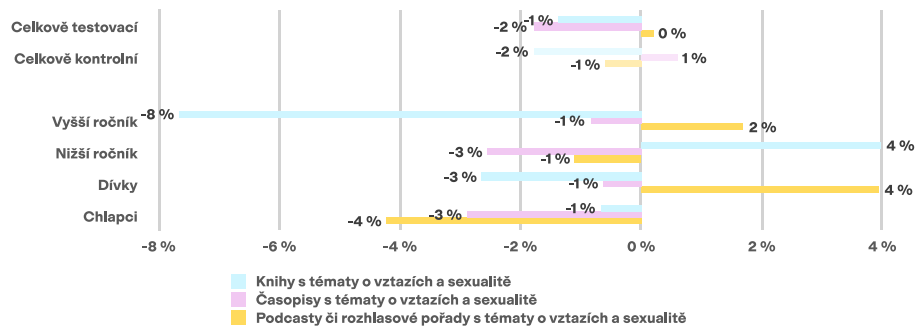
Graf D1: Průměr odpovědí v Testovací a Kontrolní skupině v 1. vlně. N = 678.

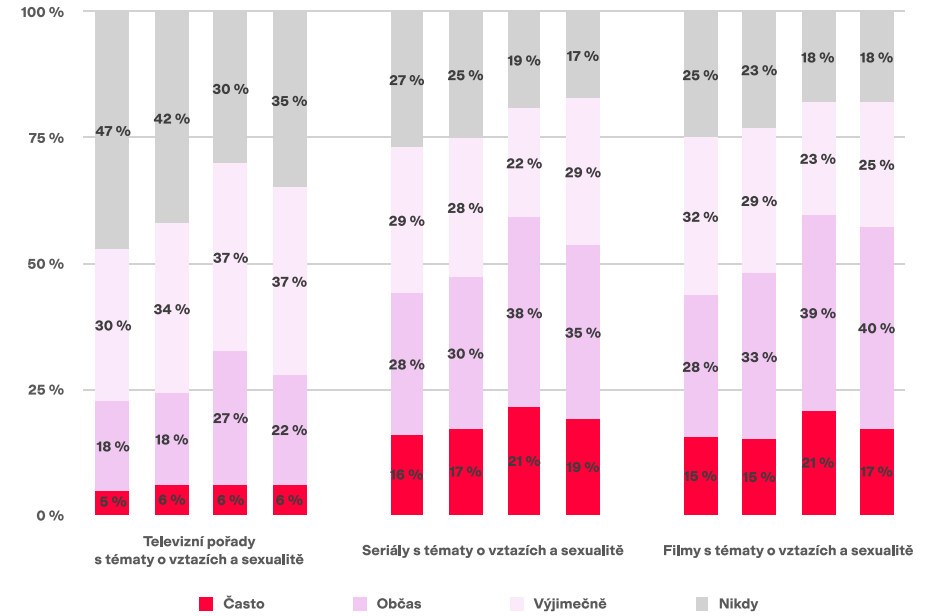
Graf D2: Testovací a Kontrolní skupina v 1. a 2. vlně. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

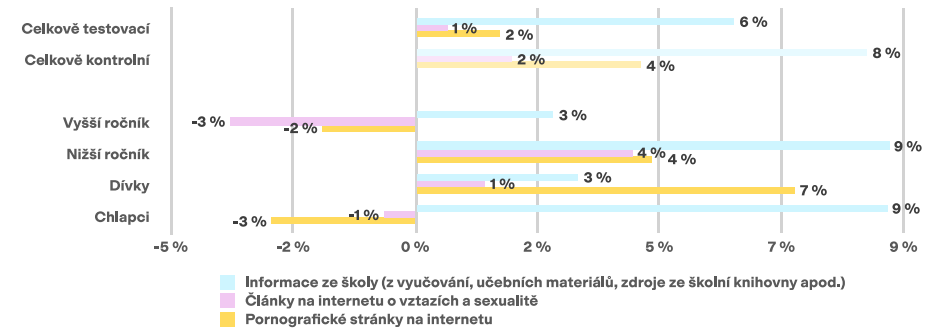
Graf D3: Proměna v Testovací skupině pro odpovědi „často + občas“.
N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

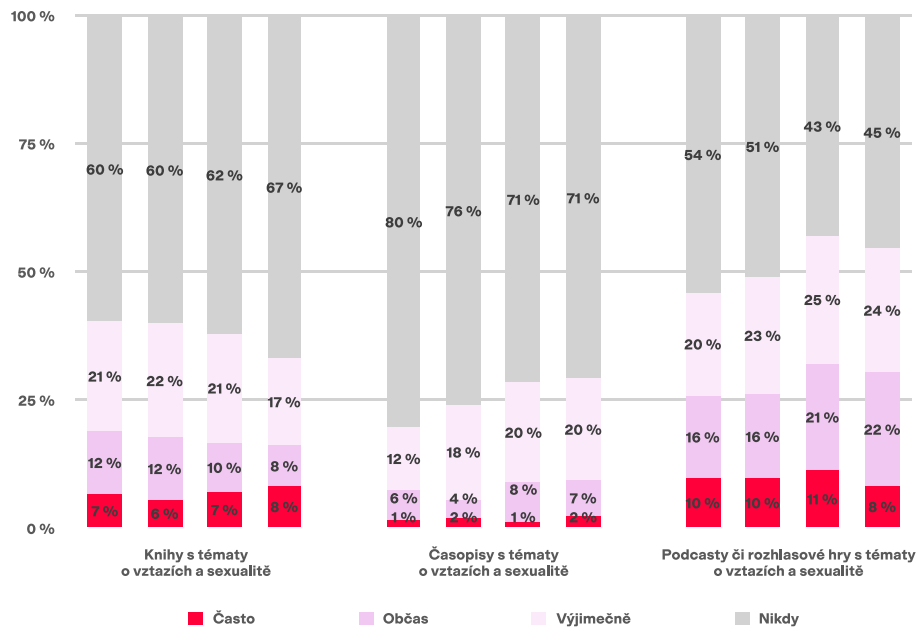
Graf D4: Testovací a Kontrolní skupina v 1. a 2. vlně. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

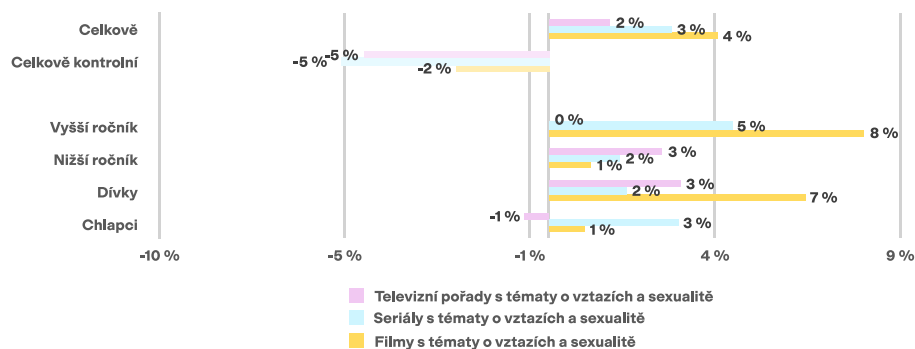
Graf D5: Proměna v Testovací skupině pro odpovědi „často + občas“.
N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

Graf D6: Testovací a Kontrolní skupina v 1. a 2. vlně. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

Graf D7: Proměna v Testovací skupině pro odpovědi „často + občas“.
N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

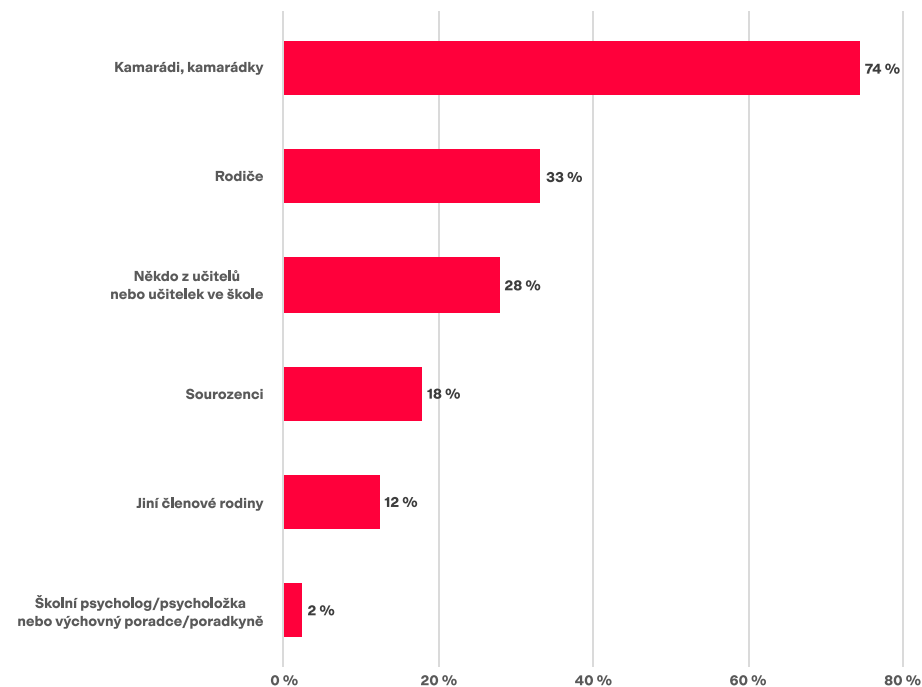

E. Od koho se dozvídáš informace o sexu a tématech spojených se sexualitou?

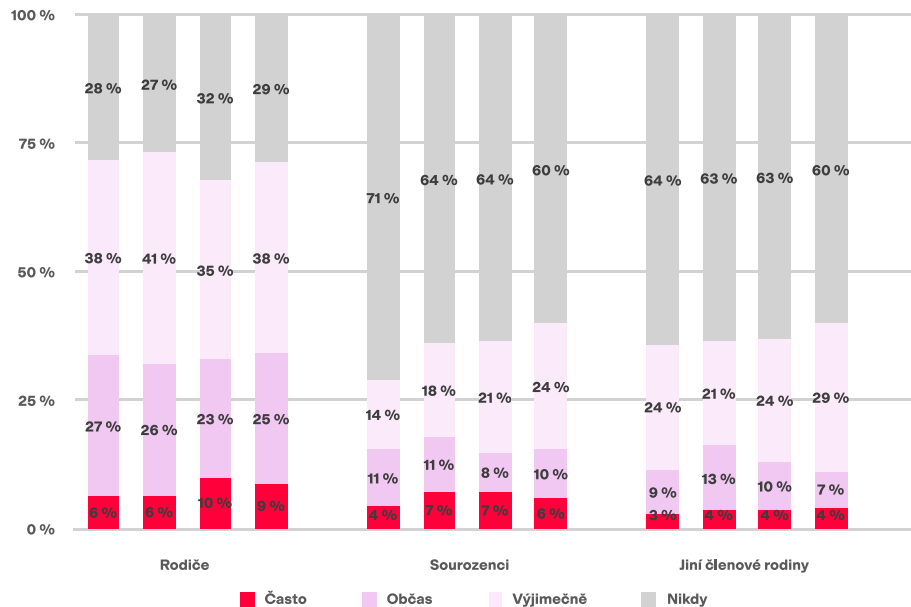
Nejvíce informací o sexu a sexualitě se všichni studující v 1. vlně dotazování (tzn. testovací i kontrolní skupina dohromady) dozvídají od svých kamarádů a kamarádek (74 %). Naopak k těmto tématům téměř nevyužívají služeb školních psychologů a psychologek (2 %).

Podobně jako u minulé otázky se v případě testovací i kontrolní skupiny zvýšil počet studujících, kteří využívají někoho z pedagogického sboru jako zdroj informací (o 10 % u testovací, o 7 % u kontrolní). **Po absolvování workshopu studující uvádí, že mírně častěji čerpají informace také od jiných členů rodiny (mimo rodiče a sourozence).** U ostatních skupin studujících k velkým změnám nedošlo. Výsledky uvádí grafy E1–E5.

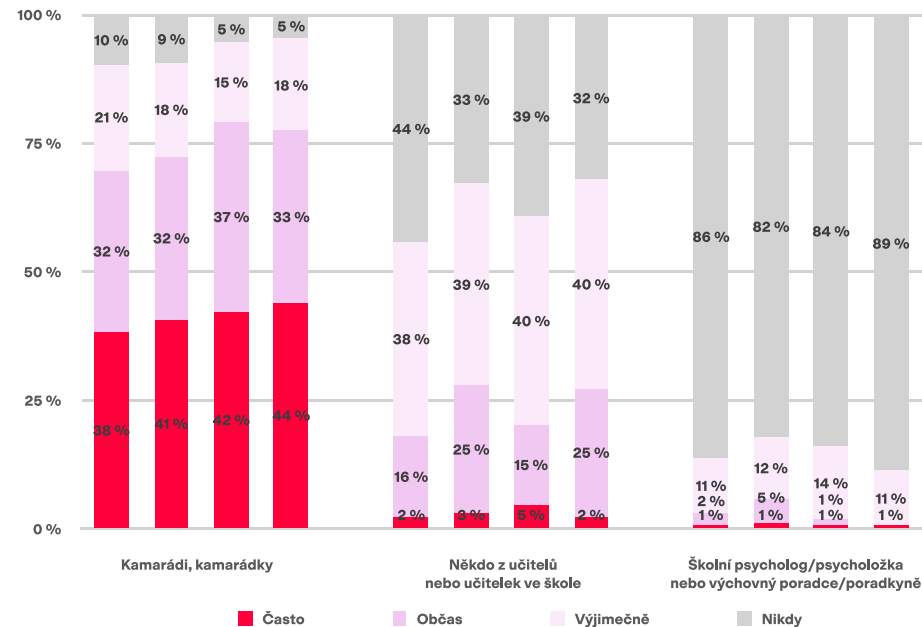
Graf E1: Průměr odpovědí v Testovací a Kontrolní skupině v 1. vlně. N = 678.

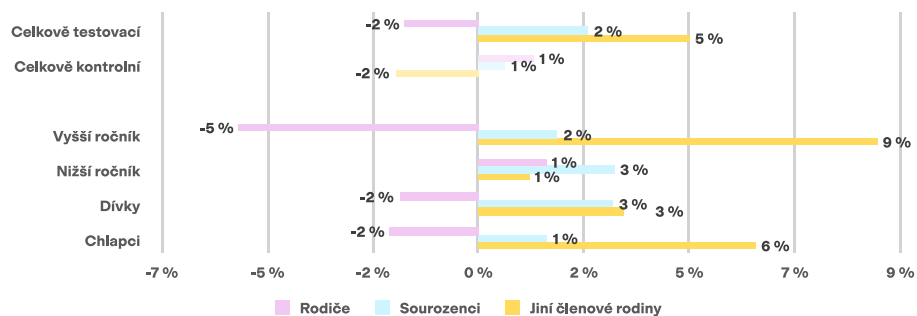
Graf E2: Testovací a Kontrolní skupina v 1. a 2. vlně. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

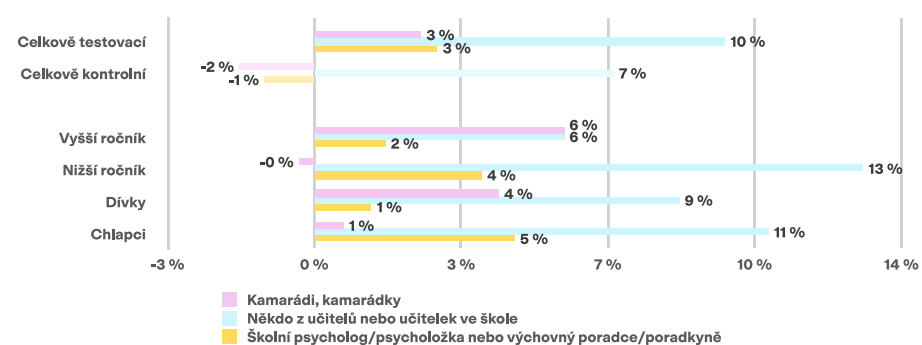
Graf E4: Testovací a Kontrolní skupina v 1. a 2. vlně. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

Graf E3: Proměna v Testovací skupině pro odpovědi „často + občas“.
N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

Graf E5: Proměna v Testovací skupině pro odpovědi „často + občas“.
N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

2.3.3. Vnímání pornografie

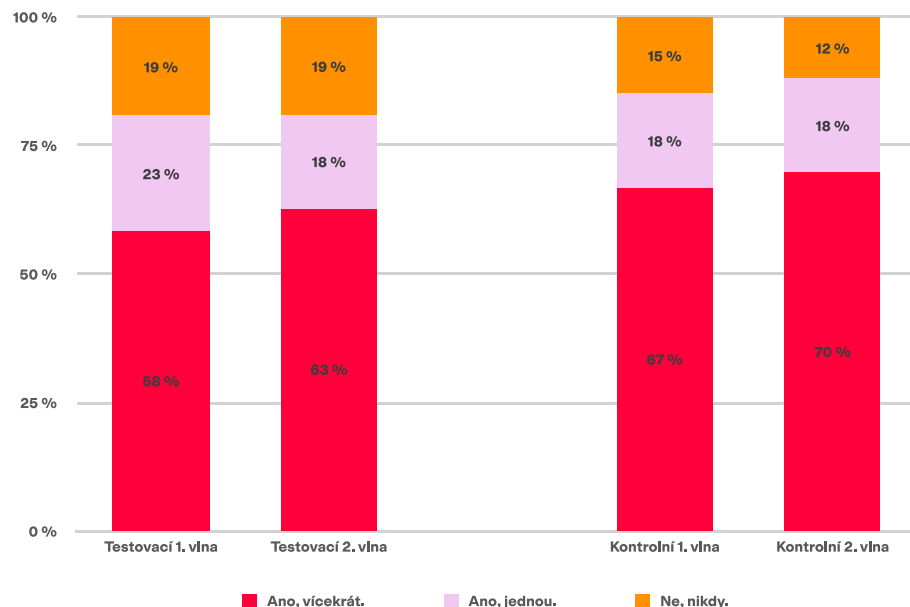
Cílem další sekce dotazníku bylo ověřit, do jaké míry studující vnímají vyobrazení sexu v pornografii jako realistický odraz sexu a sexuálních vztahů a do jaké míry vykazují schopnost kritického posouzení média.

V první otázce jsme zjišťovali, zda, případně jak frekventovaně mají studující zkušenosti se sledováním pornografie. V druhé otázce jsme studujícím předložili různé výroky o pornografii a ověřovali jsme proměnu ve vnímání pornografie jako zdroje informací o sexu a sexualitě.

F. Už ses někdy setkal/a s porno-filmem nebo porno-videem?

Většina dotázaných má zkušenosti s pornografií. Přes 80 % respondentů a respondentek v 1. vlně dotazování uvedlo, že se alespoň jednou setkalo s pornografickým filmem či videem. **Absolvování workshopu frekvenci sledování pornografie neovlivnilo.** Výsledky uvádí graf F1.

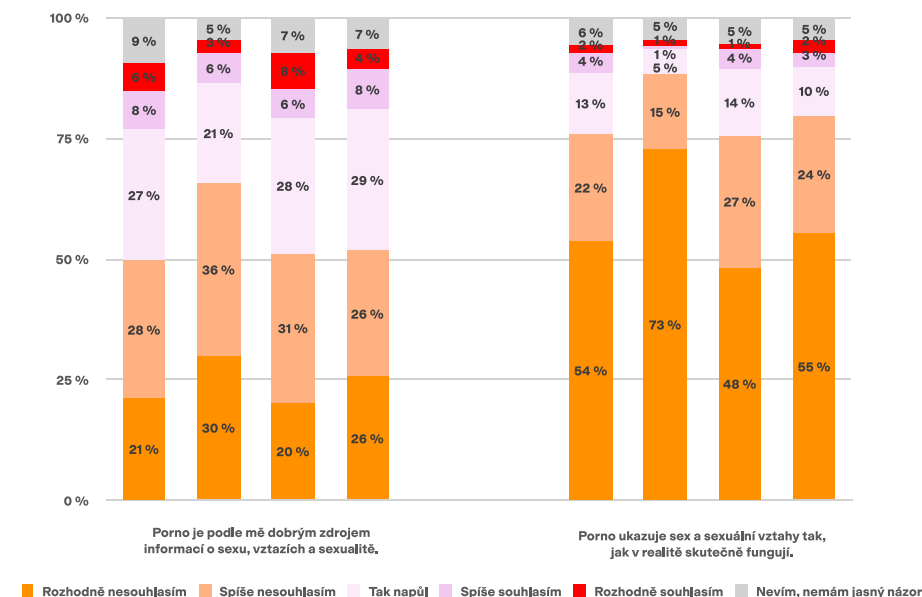
Graf F1: Testovací a Kontrolní skupina v 1. a 2. vlně. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

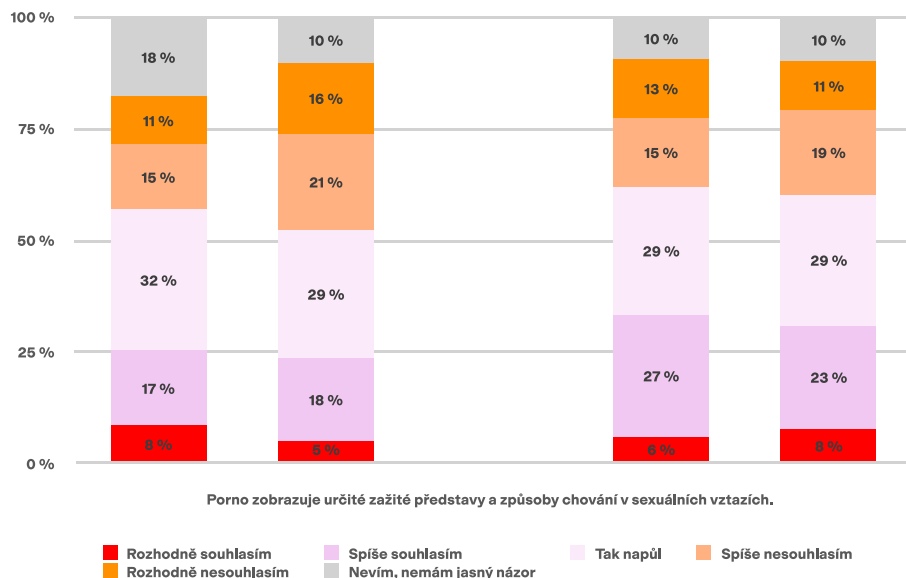
G. Do jaké míry souhlasíš s následujícími výroky o pornu? (Bez ohledu na to, jestli ses s ním osobně setkal/a, nebo ne.)

Obecně lze tvrdit, že se díky workshopům podařilo u studujících zvýšit úroveň kritické reflexe pornografie. Workshopy nejvíce přispívají ke snížení představy, že porno je obecně dobrým zdrojem informací o sexu vztazích a sexualitě. S tímto výrokem po absolvování workshopu vyjádřilo nesouhlas více než dvě třetiny dotázaných (o 16 % více než před workshopem). Zároveň o 12 % více studujících v rámci testovací skupiny vyjádřilo po absolvování workshopu nesouhlas s tím, že porno ukazuje sexuální vztahy tak, jak fungují i v realitě. V kontrolní skupině, která workshop neabsolvovala, oproti tomu k významné proměně názorů nedošlo. Absolvování workshopu naopak dle výsledků analýzy neměl výrazný vliv na hodnocení výroku, že „porno představuje určité zažitě představy a způsoby chování v sexuálních vztazích“. Výsledky uvádí grafy G1–G3.

Graf G1: Testovací a Kontrolní skupina v 1. a 2. vlně. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

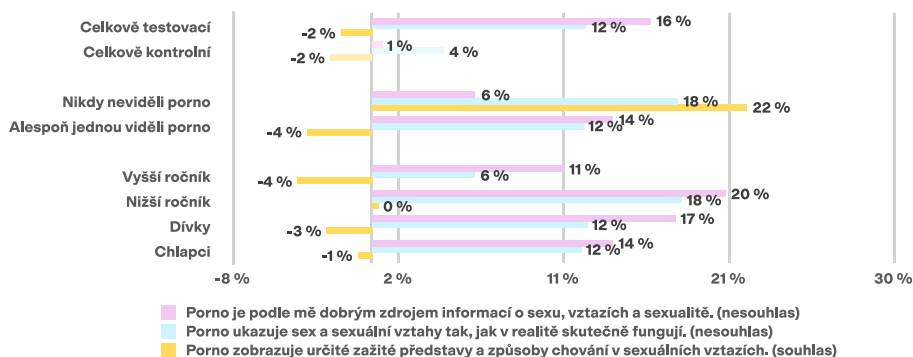

Graf G2: Testovací a Kontrolní skupina v 1. a 2. vlně. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

Porno zobrazuje určité zažitě představy a způsoby chování v sexuálních vztazích.

Graf G3: Proměna v Testovací skupině pro odpovědi „rozhodně + spíše ne/souhlasím“. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

2.3.4. Postoje k výroky o sexu a intimních vztazích

V následující sekci testujeme postoje studujících k různým více či méně kontroverzním výroky o sexu, genderových rolích, sexuální orientaci, vyjadřování souhlasu se sexem, partnerskými vztahy a dalšími tématy spojenými se sexualitou. S testovanými výroky je pracováno v rámci workshopů, cílem této sekce je proto ověřit případnou míru proměny postojů po absolvování workshopu.

H. Následující výroky popisují některé situace související se sexem, sexuálním chováním a partnerskými vztahy. Co si o tom myslíš ty?

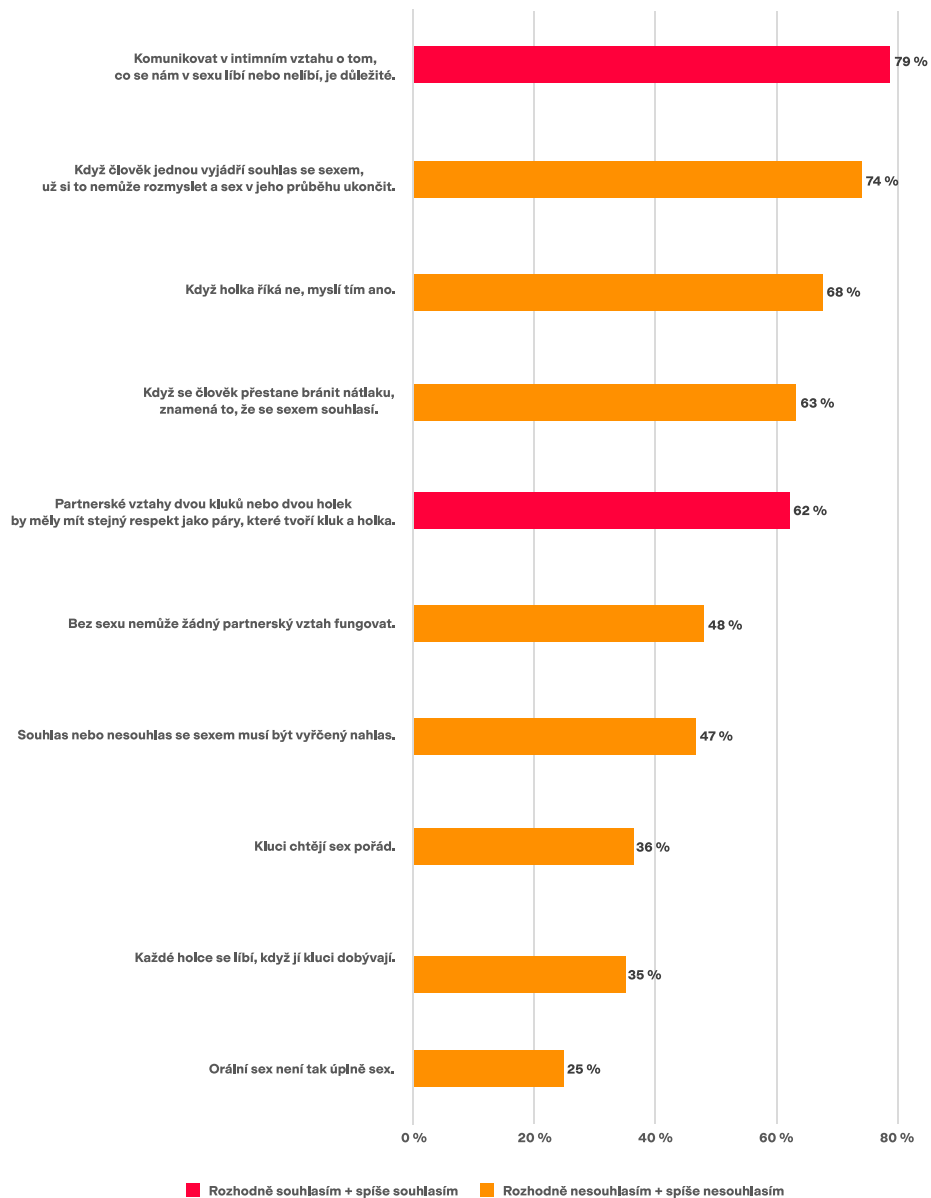
Obecně **studující kriticky nahlíží na problematiku vyjádření souhlasu se sexem** (souhrnná informace pro testovací i kontrolní skupinu v 1. vlně dotazování). Tři čtvrtiny z nich i před workshopem vyjádřilo nesouhlas tvrzením, že není možné si rozmyslet souhlas k sexu, přes 60 % nesouhlasilo s tím, že když se člověk přestane bránit, znamená to souhlas k sexu.

Největší proměna postojů studujících se po absolvování workshopu projevila u hodnocení výroku, že pokud se někdo přestane bránit, znamená to souhlas se sexem (o 20 %). U všech kategorií respondentů a respondentek se podařilo nesouhlas s tímto tvrzením zvýšit o alespoň 16 %. **Workshopu se podařilo komunikovat, že nelze považovat to, že se někdo přestane bránit, jako formu souhlasu.**

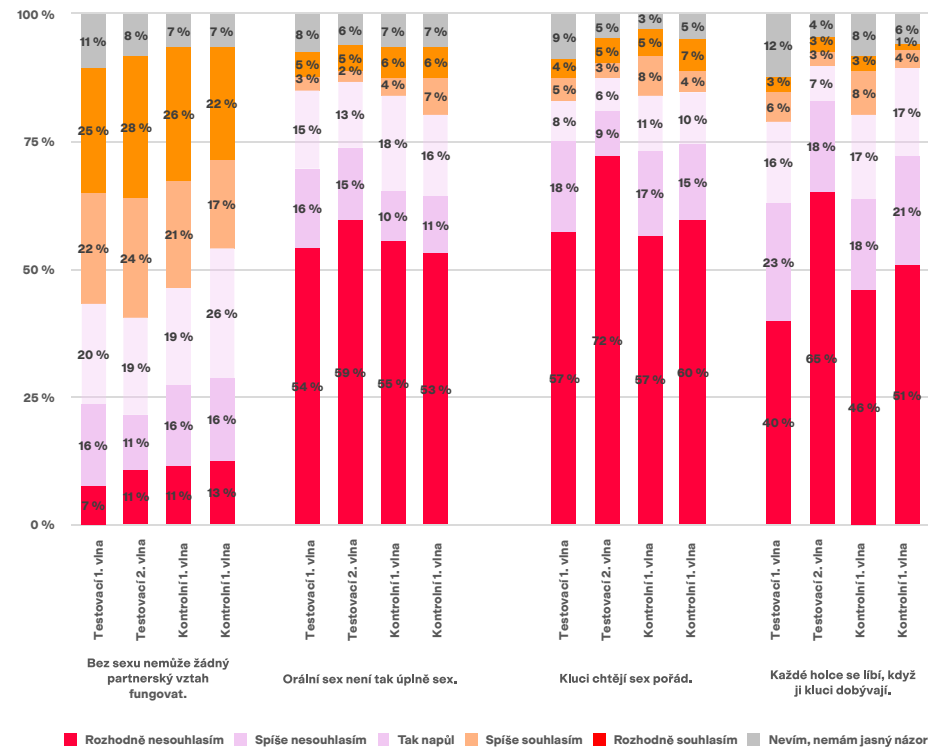
Workshop měl dále velký vliv na míru nesouhlasu se stereotypními či zavádějícími výroky typu – „orální sex není sex“ (o 17 %), „kluci chtějí pořádek sex“ a „holky mají rády, když je kluci dobývají“ (oba výroky o 10 %). U všech výroky se u kontrolní skupiny neprojevovaly téměř žádné výkyvy v názorech, je tedy zřejmé, že je tato změna názorů způsobena právě workshopem. O zhruba 5 % se zvýšila míra nesouhlasu s výroky, že pokud holka říká ne, myslí tím ano, a že si nelze rozmyslet souhlas se sexem v průběhu aktu. Tato malá změna je do velké míry dána tím, že i před absolvováním workshopu s těmito výroky nesouhlasila většina studujících.

Jediný výrok týkající se mýtů o sexu, u kterého se vůbec neprojevil vliv workshopů, je tvrzení, že souhlas k sexu musí být vyřčený nahlas. Naopak nepatrně více (5 %) studujících v testovací skupině souhlasí s tímto výroky po absolvování workshopu, u kontrolní skupiny se tato skupina zmenšila. Výsledky uvádí grafy H1–H7.

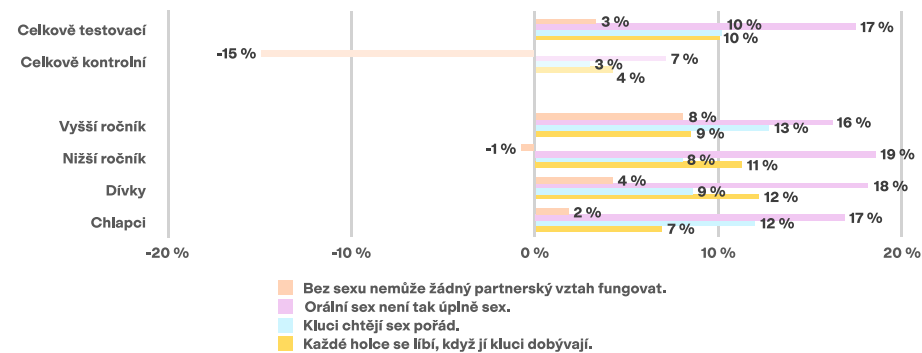
Graf H1: Průměr odpovědí „rozhodně + spíše ne/souhlasím“ v Testovací a Kontrolní skupině v 1. vlně.
N = 678.

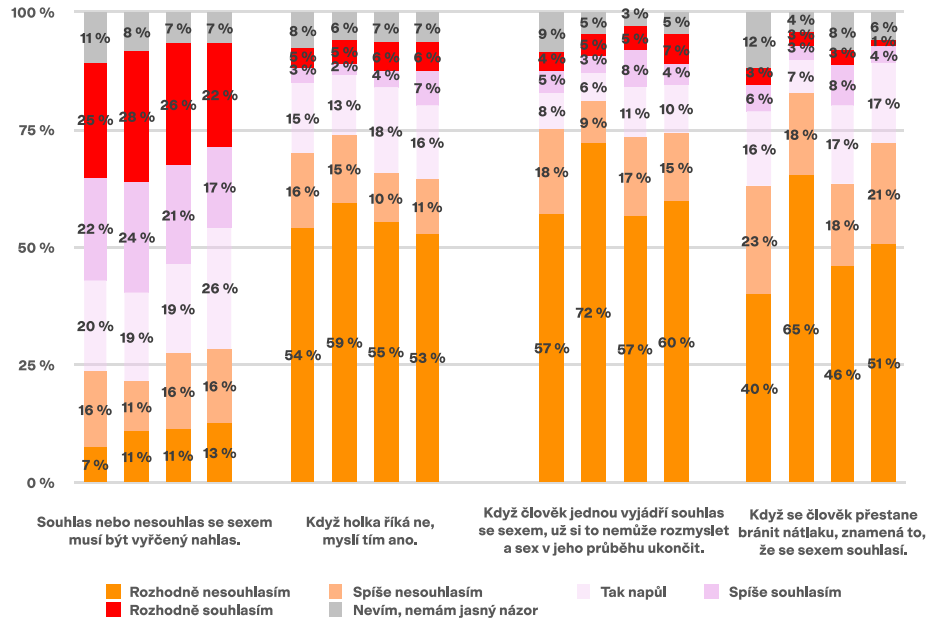
Graf H2: Testovací a Kontrolní skupina v 1. a 2. vlně. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

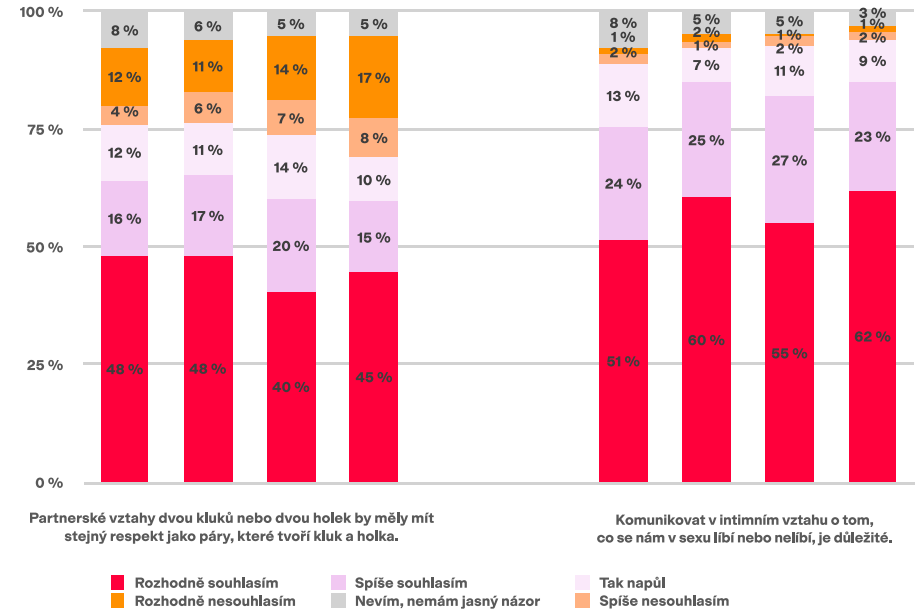
Graf H3: Proměna v Testovací skupině pro odpovědi „rozhodně + spíše nesouhlasím“.
N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

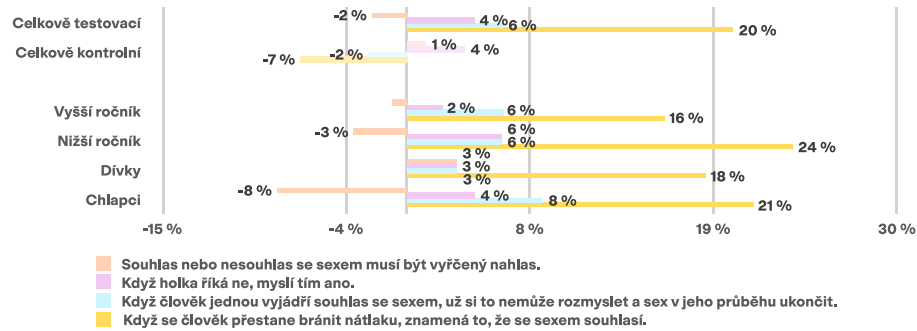
Graf H4: Testovací a Kontrolní skupina v 1. a 2. vlně. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

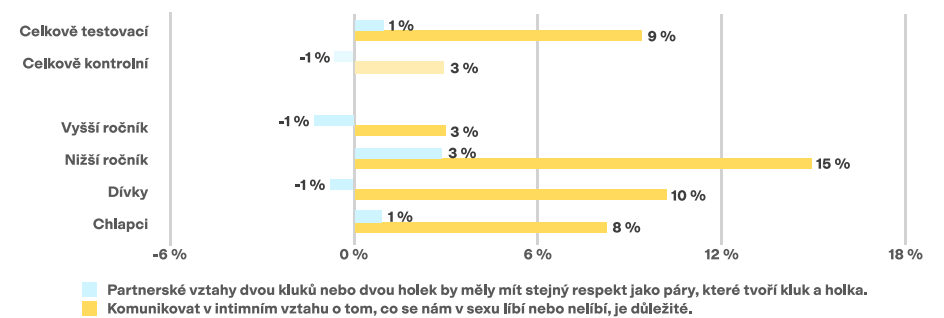
Graf H6: Testovací a Kontrolní skupina v 1. a 2. vlně. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

Graf H5: Proměna v Testovací skupině pro odpovědi „rozhodně + spíše nesouhlasím“. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

Graf H7: Proměna v Testovací skupině pro odpovědi „rozhodně + spíše souhlasím“. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

2.3.5. Postoje k výroky o sexuálním násilí

V následující sekci testujeme postoje studujících k různým více či méně kontroverzním výroky spojeným s problematikou sexuálního násilí. S testovanými výroky je pracováno v rámci workshopů, cílem této sekce je ověřit případnou míru proměny postojů po absolvování workshopu.

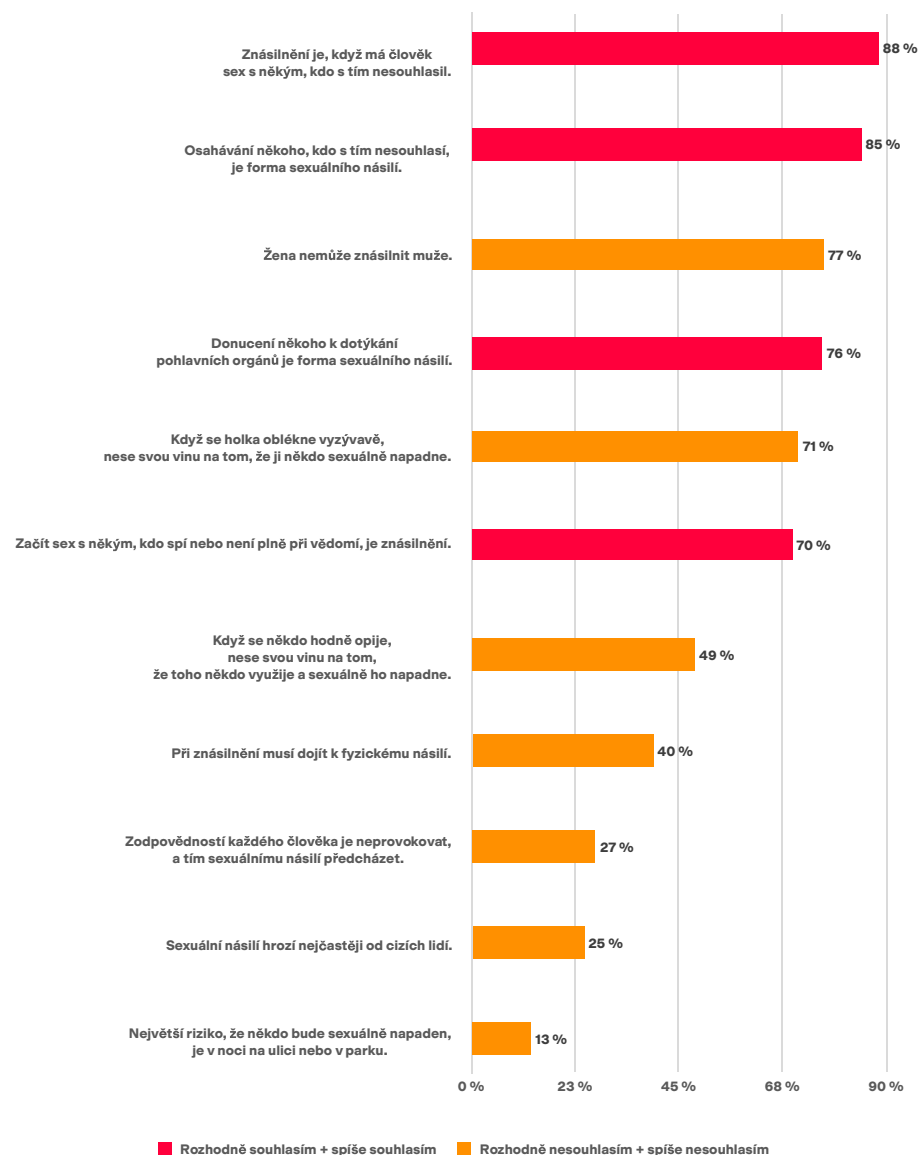
I. Následující výroky popisují některé situace spojené s násilím v sexuálních vztazích nebo naopak s respektujícím a individuálním přístupem k sexualitě. Jaký je tvůj názor?

Všichni studující (tzn. testovací i kontrolní skupina dohromady) se v 1. vlně dotazování nejvíce shodují v hodnocení definice znásilnění jako sexuálního aktu, s níž někdo z partnerů nesouhlasil (s definicí znásilnění jako sexu bez souhlasu souhlasilo v 1. vlně 88% všech dotázaných).

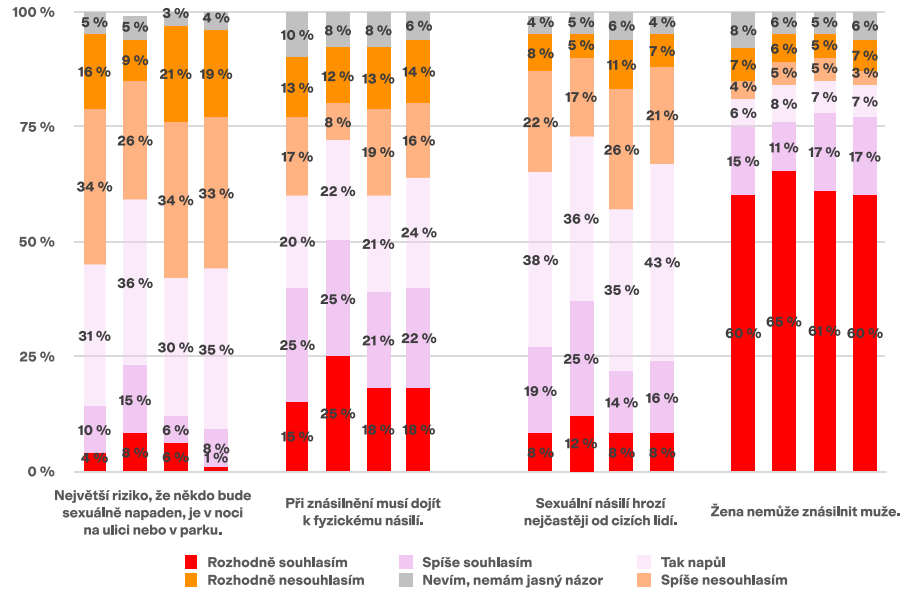
Vnímání případů sexuálního násilí jako sexu bez souhlasu je jedním z hlavních témat workshopu, proto se jeví jako překvapivé, že ve 2. vlně dotazování (tzn. v případě testovací skupiny po absolvování workshopu) došlo při hodnocení tohoto výroku k mírnému poklesu. Podobný trend se přitom projevil i při analýze podobně zaměřené otevřené otázky na podoby sexuálního násilí (viz kapitola 2.4.2. Podoby sexuálního násilí). Překvapivý pokles v kritickém vnímání znásilnění jako sexu bez souhlasu nicméně pozorujeme jak u testovací, tak i u kontrolní skupiny, tedy bez ohledu na to, zda studující absolvovali workshop nebo ne. Do proměny postojů tak pravděpodobně zasahují skryté proměnné a nelze v této otázce odkazovat k přímému dopadu workshopu.

Obecně však lze shrnout, že u 7 z celkem 11 hodnocených výroků vykazují studující po absolvování workshopu vyšší míru kritického hodnocení a respektujícího přístupu (5% proměna postojů v rámci testovací skupiny oproti kontrolní skupině). Z toho u 4 výroků vidíme proměnu postojů ve smyslu respektujícího přístupu ještě výraznější (10 % a více). Zajímavou drobností naopak může být, že pouze 13 % dotázaných se v 1. vlně dotazování kriticky staví k typickému mýtu, že největší riziko znásilnění hrozí v noci na ulici nebo v parku. Výsledky uvádí grafy I1–I7.

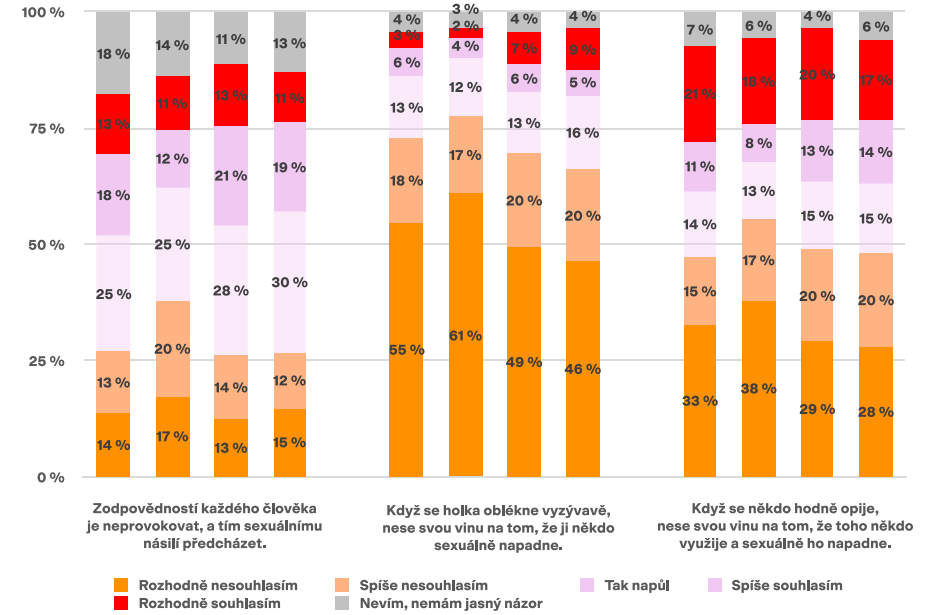
Graf I1: Průměr odpovědí „rozhodně + spíše ne/souhlasím“ v Testovací a Kontrolní skupině v 1. vlně. N = 678.

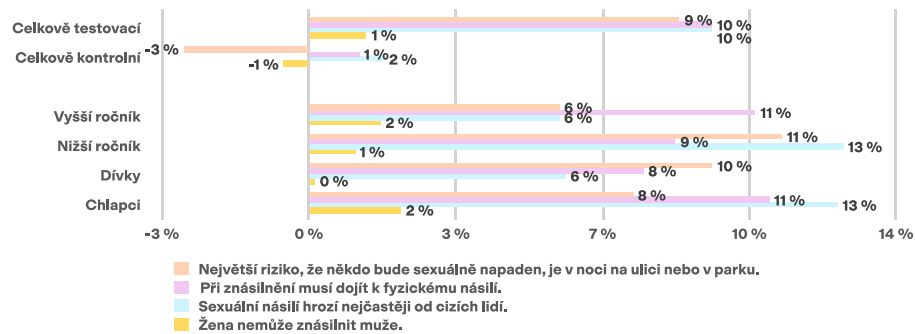
Graf 12: Testovací a Kontrolní skupina v 1. a 2. vlně. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

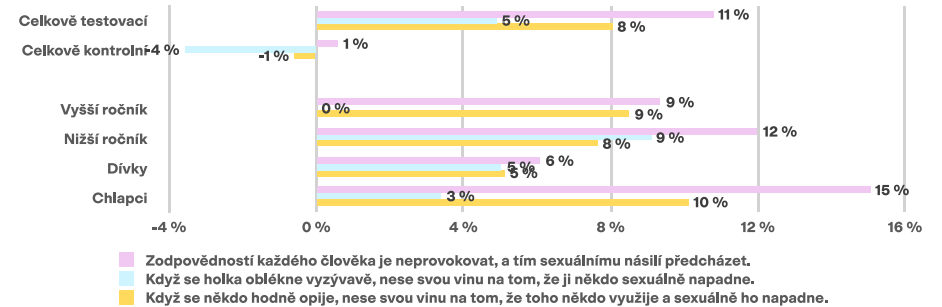
Graf 14: Testovací a Kontrolní skupina v 1. a 2. vlně. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

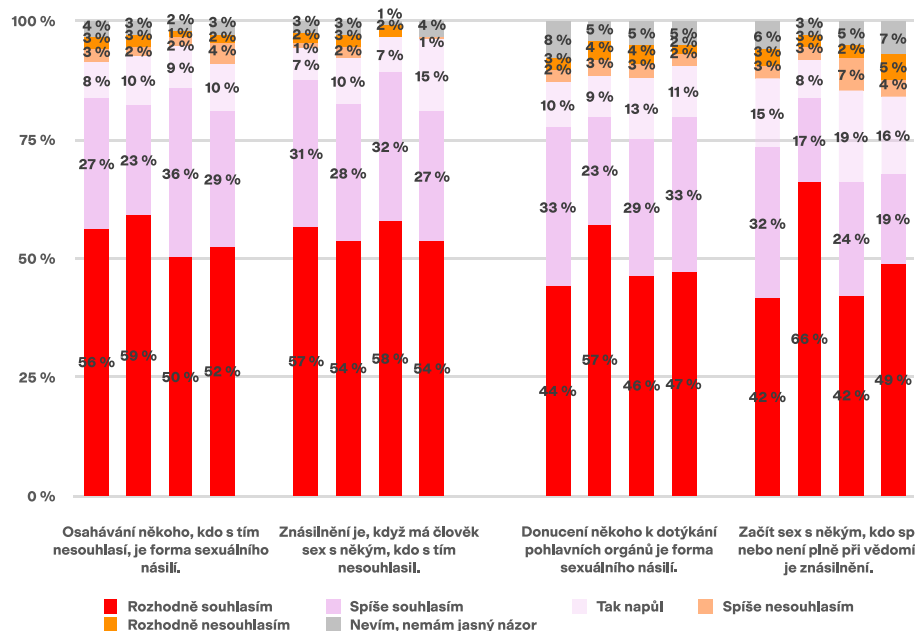
Graf 13: Proměna v Testovací skupině pro odpovědi „rozhodně + spíše nesouhlasím“.
N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

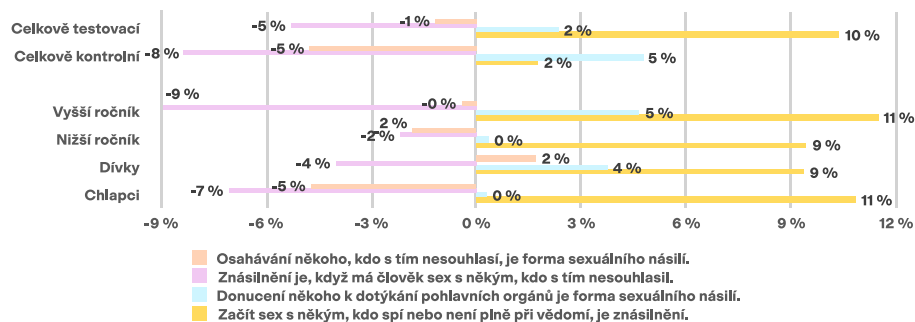
Graf 15: Proměna v Testovací skupině pro odpovědi „rozhodně + spíše souhlasím“.
N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

Graf 16: Testovací a Kontrolní skupina v 1. a 2. vlně. N Testovací = 510, N Kontrolní = 168.

Graf 17: Proměna v Testovací skupině pro odpovědi „rozhodně + spíše souhlasím“.
N Testovací = 510, N Kontrolní = 168

2.4. Zjištění z otevřených otázek

Následující sekce představuje zjištění ze tří otevřených otázek. Otázky byly položeny široce a studující na ně mohli odpovědět neomezeným počtem výrazů. Odpovědi byly zpracovány **metodou obsahové analýzy** (tzn. jednotlivě kódovány a rozděleny do kategorií dle různých významů). U první a druhé otázky (J a K) jsou v rámečku uvedeny **tabulky zkratk J a K**, které ukazují souhrnné významové kategorie spolu s typickými příklady původních odpovědí.

U každé z otázek pak uvádíme celkem tři grafy:

- **grafy J1, K1, L1** ukazují celkový počet smysluplných odpovědí zahrnutých do obsahové analýzy v rámci testovací a kontrolní skupiny v 1. a 2. vlně dotazování
- **grafy J2, K2, L2** srovnávají zastoupení jednotlivých významových kategorií v rámci souboru všech smysluplných odpovědí u obou skupin a vln dotazování (nejvýznamnější témata jsou uvedena nahoře, méně významná níže)
- **grafy J3, K3, L3** ukazují relativní proměnu v poměrném zastoupení jednotlivých témat vůči celkovému počtu odpovědí v dané skupině a vlně dotazování (nejvýše jsou uvedena témata s největším nárůstem v testovací skupině, nejnižší pak ta, která zaznamenala největší propad)

2.4.1. Témata sexuální výchovy

J. Která témata podle tebe patří do sexuální výchovy?

Cílem této otázky bylo sledovat, jak se mezi studujícími po absolvování workshopu proměňuje informovanost a představy o obsahu a rozsahu tematiky sexuální výchovy. Na tuto nepovinnou otevřenou otázku odpovědělo — tzn. uvedlo alespoň jeden smysluplný záznam - v rámci testovací skupiny (N = 510) celkem 498 studujících v 1. vlně a 493 v 2. vlně dotazování. V kontrolní skupině (N = 168) pak odpovědělo celkem 167 studujících v 1. a 166 v 2. vlně dotazování. **Absolvování workshopu mělo vliv na celkový počet smysluplných odpovědí, které studující ve 2. vlně uvedli** (graf J1). Zatímco v kontrolní skupině jejich počet mírně klesl, v testovací skupině vzrostl o více než 8 % (z 1104 na 1195). Navíc kleslo zastoupení nejistých odpovědí (o 4 % u testovací, 2 u kontrolní) (graf J2). Dotázání z testovací skupiny tak **byli po workshopu schopni formulovat v průměru větší množství témat spojených se sexuální výchovou**, což naznačuje, že po absolvování workshopu u dotázaných roste informovanost o tématu. Toto zjištění souzní se závěry pozorování na workshopech, kde lektorky během workshopu otevírají celou řadu témat, která studující v úvodní asociacích sami od sebe nezmiňují, ale v závěrečných reflexích pak pozitivně kvitují (viz kapitola [3.3.2. Hlavní zjištění o intervenci](#)).

Co se týče jednotlivých zmiňovaných témat, **absolvování workshopu zásadním způsobem jejich spektrum a zastoupení v odpovědích neproměňuje**. Zásadní zůstává zájem o problematiku sexu, bezpečný sex, různé formy sexuálního násilí a jeho prevence a dále pak reprodukční témata a témata sexuálních identit a preferencí (graf J2).

U řady témat ale dochází k výraznějším posunům. Nejvíce se v souborech uvedených odpovědí **zvyšuje poměrné zastoupení kategorií sexuálního násilí a jeho prevence** (o 4 % u testovací v porovnání se 3 % u kontrolní), což odpovídá obsahu workshopu, který téma detailně rozvíjí a motivuje kritickou reflexi média. Dále **roste míra zmiňování pornografie** a dalších médií (o 2 % u testovací, 0 % u kontrolní). Téma je na workshopech podrobováno kritické reflexi. **Třetím tématem, u kterého lze pozorovat nárůst v zastoupení je problematika sexu** (také o 2 % u testovací a 0 % u kontrolní). Lektorky o tématu na workshopech explicitně hovoří, do jisté míry tak mohou přispět k jeho detabuizaci (graf J3).

Odpovědi z otázek J (Která témata podle tebe patří do sexuální výchovy?) a K (Jaké podoby podle tebe může mít sexuální násilí?) byly analyzovány obsahovou analýzou, tedy přiřazeny do významových kategorií, které vznikly induktivně ze samotných dat. Řada otevřených odpovědí obsahovala více než jeden význam. V takovém případě byly záznamy přiřazeny do všech odpovídajících kategorií. Celkový součet smysluplných odpovědí se tak nerovná počtu původních záznamů.

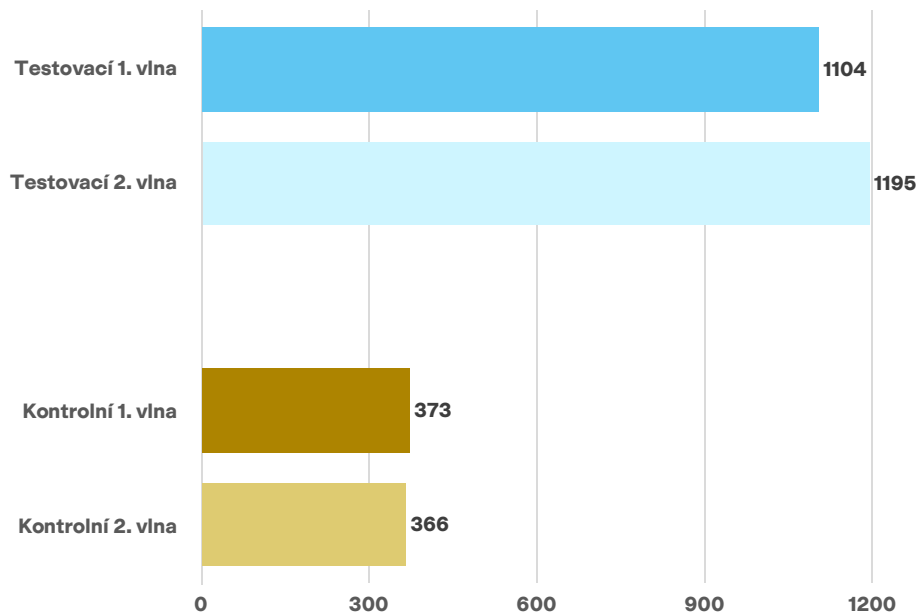
Vzhledem k vysokému počtu uvedených významových kategorií byly pro přehlednost některé kategorie z grafů vynechány. U grafů J2, K2 a L2 a dále K3 a L3 jsou to ty odpovědi, které měly v testovací skupině v 1. vlně méně než 1% zastoupení. U grafů J3 jsou to pak témata s méně než 3% zastoupením.

Tabulka zkratk J

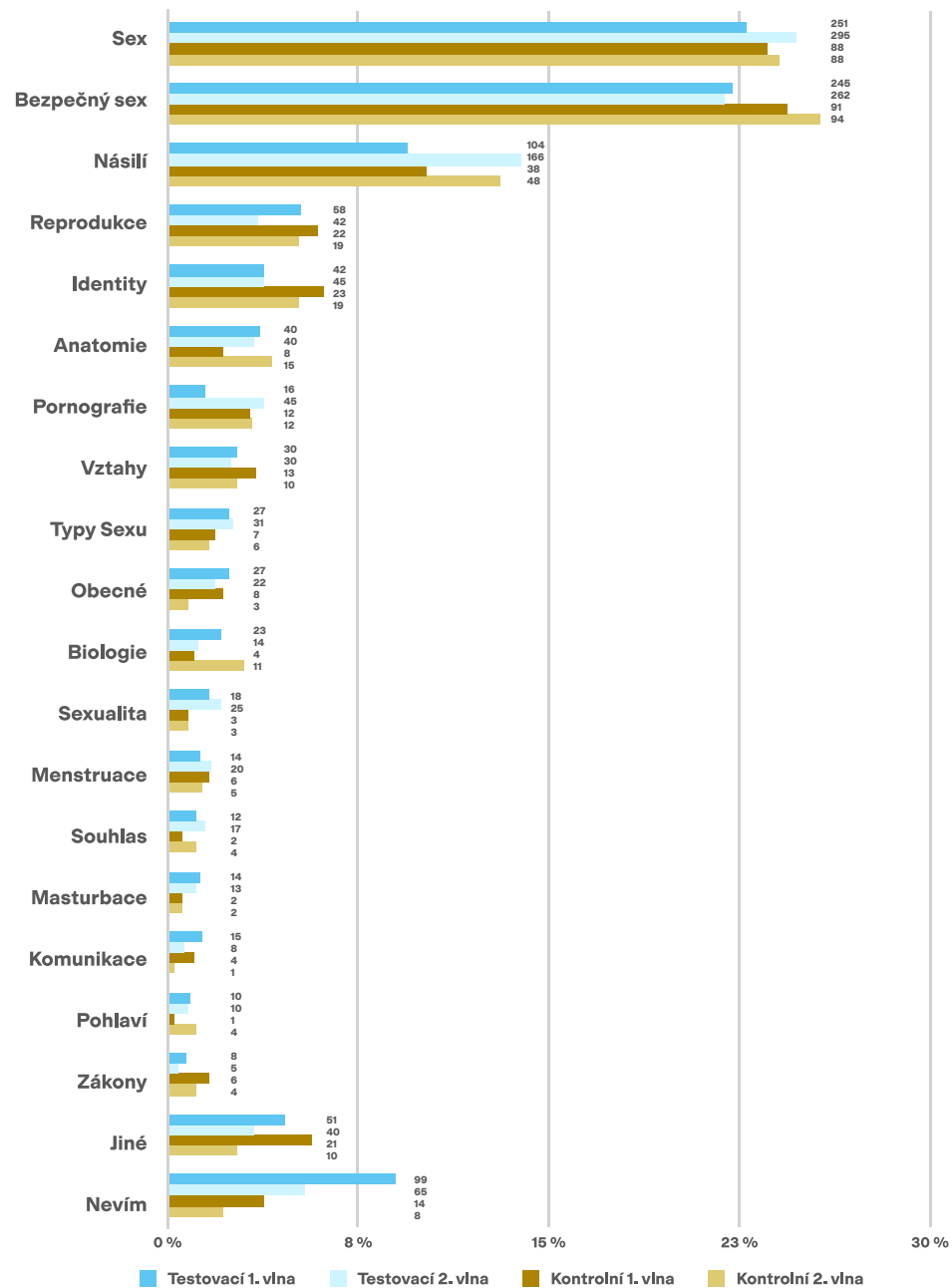
zkratka	popis	příklady
sex	sex, jeho průběh a různé aspekty	sex; co je to sex; problematika sexu, pohlavní styk, intimita; předehra; průběh; orgasmus; vyvrcholení; panenství; panictví; první sex; jak na první sex; jak se to dělá; chování při sexu; jak uspokojit druhého; k čemu sex slouží; na co nezapomenout/dávat pozor; postup; kdy začít; důsledky sexu
bezpečný sex	bezpečný sex a antikoncepce	ochrana; bezpečí; prevence; rizika; varování; zodpovědnost; jak se chránit; chráněný a nechráněný sex; jak mít správný bezpečný sex; jak se nenakazit; antikoncepce; prášky; kondom; jak nasadit šprcku; zkoušení nandávání kondomů; nemoci; choroby; STD; AIDS; HIV; testování se na sexuální nemoci
násilí	sexuální násilí a obtěžování	zneužívání; násilí; sexuální otravování; obtěžování; znásilnění
reprodukce	tematika reprodukce, otěhotnění, potratů	oplodnění; reprodukce; zplodění dětí; páření; co se stane po pohlavním styku; jak funguje rozmnožování; spermie; vajíčko; těhotenství; porod; potrat
identity	sexuální orientace a identity	gender; genderová orientace; kým se cítíme být; sexuální orientace; LGBT, LGBTQ, LGBTQ+; homosexualita
anatomie	pohlavní orgány a jejich části, anatomie	anatomie; penis, vagína, přirození; pohlavní orgán, pindour; tvary; velikosti
pornografie	pornografie a další média	porno; pornografie; média, kyberprostor; kultura; knížky o sexu
vztahy	partnerství a vztahy	partnerství; partnerské vztahy; vztahy; vztahy mezi lidmi; problematika vztahů; milostné vztahy
typy sexu	různé druhy sexu, polohy	druhy sexu; typy sexu; metody; možnosti sexuálních forem; podoby sexu; sexuální aktivity; orál; anál; kouření; sexting; secall; sexchat; polohy; pozice; 69
obecné	velmi obecné, nekonkrétní odpovědi	celkově o všem; všechno možný; základní informace
biologie	biologická stránka sexuality	biologie; přírodopis; fyziologie; gynekologie; jak funguje mužské/ženské tělo; erekce, ejakulace
sexualita	téma sexuality	sexualita; naše sexualita; o sexualitě
menstruace	problematika menstruace	menstruace; menstruační cyklus; ovulace
souhlas	etika a konsensuální sex	konsent; souhlas; vždy se ujistit, že to ten druhý chce; dobrovolnost; etika sexu; jak se chovat; co je v pořádku a co ne

masturbace	téma sebeuspokojování	masturbace, sebeuspokojování
komunikace	rozvoj komunikace	mezilidské vztahy a komunikace; jak mluvit s partnerkou; jak se ujistit, že to ten druhý chce; porozumění partnerce
pohlaví	téma pohlaví, biologických rozdílů	pohlaví; pohlavní biologické funkce; muž a žena
zákony	legální záležitosti	zákony; sex zákony; od kdy můžu mít sex; 1-17
nevím	odpovědi vyjadřující nejistotu	nevím; já fakt nevím; idk
sebeobrana	ochrana a předcházení sexualizovnému násilí	bezpečnost a ochrana před sexuálním zneužíváním; co dělat, v případě znásilnění; jak se bránit proti sexuálním útokům; ochrana před obtěžováním; ochrana na sociálních sítích
emoce	emoční stránka sexuality	emoce; pocity; emocionální aspekty sexuality; láska
respekt	rozvoj respektujícího přístupu	vzájemný respekt; citlivost; aby si nedělali srandu ze znásilnění
dospívání	téma dospívání a s ním spojených proměn	dospívání; hormonální proměny; pobera; změny v pubertě; vývoj těla
rodina	téma rodičovství	rodičovství; rodina; děti
pomůcky	sexuální pomůcky, hračky	pomůcky; hračky; jak zacházet s pomůckami; lubrikant; dílido; venušiny kuličky; vibrátory
podpora	podpora obětí sexuálního násilí	co dělat, když tě někdo znásilní; jak řešit sexuální znásilnění; linka bezpečí
nekonvenční preference	nekonvenční sexuální preference a deviace	BDSM; deviace; fetiše; pedofilie, pedofilové
pojmy	rozvoj názvosloví sexuality	pojmy; vysvětlení výrazů; jak se čemu říká
péče o tělo	téma péče o tělo a pohlavní orgány	starost o tělo; hygiena; péče o pohlavní orgán
kritický přístup	rozvoj kritického přístupu k tématu	porno není dobrý zdroj info; jak se neinspirovat pornem; co si lidi myslí a není to pravda
sex služby	sexuální služby	prostitutky; prostituce

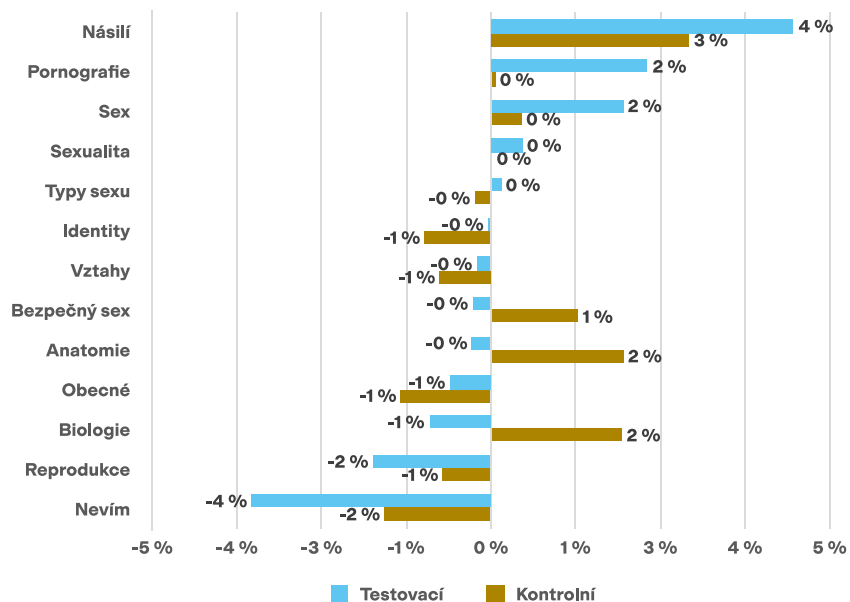
Graf J1: Počty uvedených témat sexuální výchovy.

Graf J2: Poměrové zastoupení kategorií témat sexuální výchovy (N Testovací 1. vlna = 1104, N Testovací 2. vlna = 1195, N Kontrolní 1. vlna = 373, N Kontrolní 2. vlna = 366).

Graf J3: Proměny v zastoupení kategorií témat sexuální výchovy (N Testovací 1. vlna = 1104, N Testovací 2. vlna = 1195, N Kontrolní 1. vlna = 373, N Kontrolní 2. vlna = 366).

2.4.2. Podoby sexuálního násilí

K. Jaké podoby podle tebe může mít sexuální násilí?

Smyslem druhé otevřené otázky bylo sledovat, jak se v testovací skupině po workshopu proměňuje porozumění sexuálnímu násilí, které typy či aspekty sexuálního násilí se studujícími asociují nejčastěji a u kterých je míra povědomí naopak nižší. U otázky uvedlo v rámci testovací skupiny (N = 51) alespoň jednu smysluplnou odpověď 492 studujících v 1. vlně a 486 v 2. vlně. V rámci kontrolní skupiny (N = 168) pak odpovědělo celkem 161 studujících v 1. vlně a 162 v 2. vlně. Co se týče podob sexuálního násilí, **spektrum uvedených příkladů sexuálního násilí se po absolvování workshopu nijak zásadně nemění**. Nejvýznamnější pro dotázané zůstávají psychologický nátlak a nekonsensuální praktiky, dále pak sexuální obtěžování a také fyzické násilí.

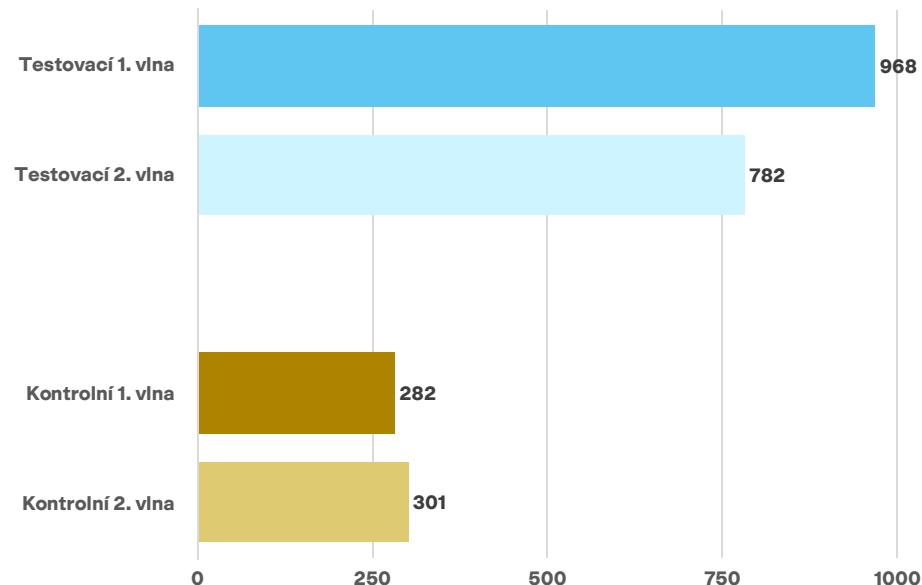
Zároveň je však třeba poznamenat, že **testovací skupina zaznamenala pokles v celkovém počtu smysluplných odpovědí o necelých 20 %** (z 968 na 782), zatímco u kontrolní skupiny odpovědi mírně vzrostly (graf K1). Jedná se o překvapivé zjištění. Příčinou může být nastavení workshopů, ve kterých dochází k citlivé a komplexní diskuzi o tématu, při níž je místo představení jednoduchých

odpovědí spíše otevírána ambivalentnost tématu. Takovou interpretaci podporuje i skutečnost, že u testovací skupiny došlo k mírnému nárůstu v zastoupení nejistých odpovědí (o 2 % v porovnání s 1 % u kontrolní).

Na druhou stranu je třeba poznamenat, že **absolvování workshopu zvýšilo zastoupení odpovědí, které tematizovaly různé formy fyzického** (o 2 % u testovacích, 3 % kontrolní) **i verbálního** (o 1 % u testovacích, o 2 % u kontrolní) **sexuálního obtěžování** jako jsou dotýkání bez svolení, sexuální narážky či catcalling. Dále také **zůstaly u testovací skupiny nejvýznamněji zastoupeny psychický nátlak či manipulace jako forma sexuálního násilí** (0 % změna u testovacích, 3 % pokles u kontrolní).

Konečně **překvapující je také pokles v zastoupení odpovědí, které zmiňují nesouhlas** (pokles o 2 % u testovacích oproti nárůstu o 4 % u kontrolní). To může být způsobeno řadou faktorů. Je nepravděpodobné, že by workshop mezi studujícími snížil význam souhlasu. Souhlas zůstává hned po nátlaku mezi odpověďmi druhou nejzastoupenější kategorií. Zároveň je třeba připomenout, že v kapitole 2.3.5. Postoje k výrokům o sexuálním násilí, celých 88 % dotázaných souhlasilo s výrokem, že znásilnění je sex s někým, kdo s ním nesouhlasí. U otevřených otázek přirozeně dochází k mírné fluktuaci. Zároveň je třeba číst tento pokles v kontextu samotné otázky, která se táže po podobách sexuálního násilí, čímž může studující směřovat spíše k jeho různým formám než k jasnému definování násilí jako nekonsensuálního aktu. Pro lepší představu o tom, jak prevalentní je ve vnímání sexuálního násilí otázka souhlasu, by tak bylo dobré se v budoucích výzkumech tázat konkrétněji, například jak by studující definovali sexuální násilí.

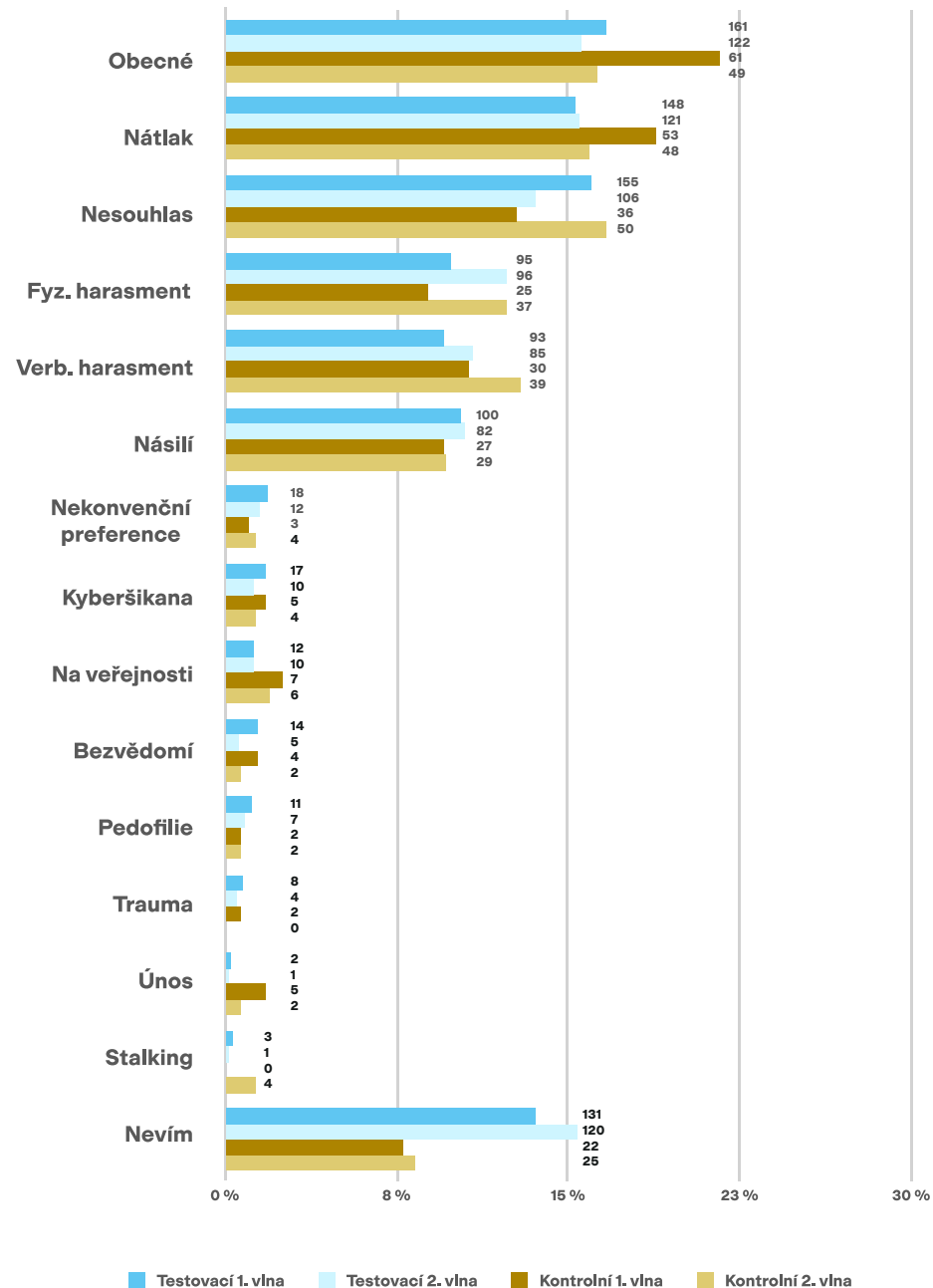
Graf K1: Počty uvedených typů sexuálního násilí.

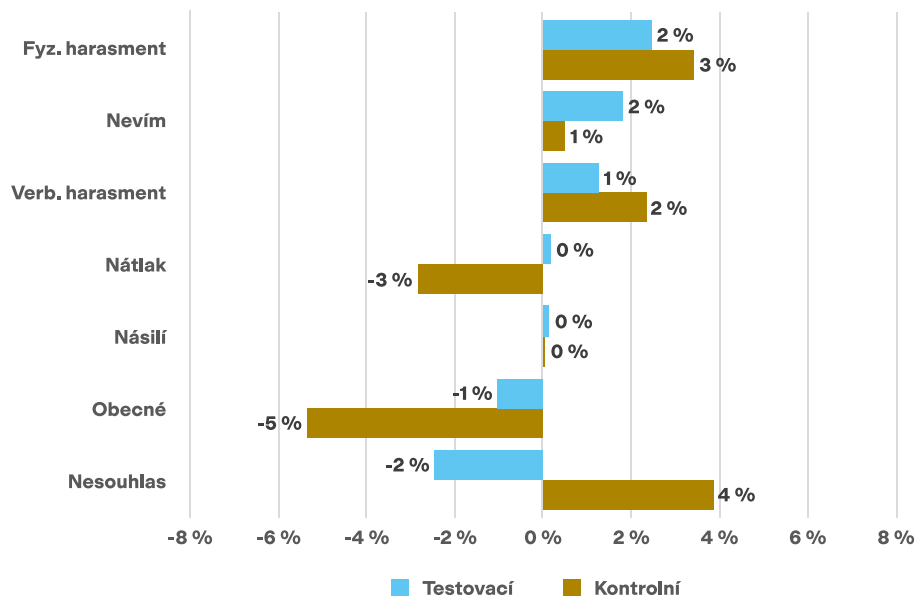
Tabulka zkratek K

zkratka	popis	příklady
obecné	velmi obecné, nekonkrétní odpovědi	prostě znásilnění; zneužití; různé
nátlak	odpovědi zmiňující manipulace či psychický nátlak	nátlak; přemlouvání; vyhrožování; donucení; nucení k sexu; citové vydírání; ponižování
nesouhlas	odpovědi tematizující nekonsensuální sexuální praktiky	bez souhlasu; bez svolení; nerespekt; děláni něčeho, co se druhému nelíbí
fyz. harasment	odpovědi tematizující fyzické podoby sexuálního obtěžování	ošahávání; dotýkání bez vyžádání
ver. harasment	odpovědi zmiňující verbální sexuální obtěžování	sexuální narážky; cat calling; pískání; slízské pozorování; nadávky o něčím těle
násilí	odpovědi zmiňující fyzické násilí či agresi	agresivita; ubližování; útok; bití; mlácení; týrání; svázání
nekonvenční preference	odpovědi zmiňující nekonvenční sexuální preference	bds; bičování; tvrdý sex; zoofilie; úchylnost
kyberšikana	odpovědi zmiňující různé podoby sexualizovaného online predátorství	online vydírání; žádání o nudesky; zasílání nahých fotek; obtěžování přes internet
na veřejnosti	odpovědi, které tematizují predátorské situace na veřejnosti	večer na ulici; v parku; v lese; někdo vyskočí z keře
bezvědomí	odpovědi zmiňující situace, kde je oběť v bezvědomí či alterovaném vědomí	nevědomí; když spí; zneužití opilé osoby; drogy; omráčení pilulkou
pedofilie	odpovědi zahrnující sex s nezletilými a zneužívání dětí	pedofil; pedofilie; zneužívání dětí; sex s nezletilými
trauma	odpovědi definující násilí skrze jeho následky	trauma; následky po; strach; stres
únos	odpovědi mluvící o únosu	únos, unesení, bílá dodávka
stalking	odpovědi zahrnující stalking	stalking; pronásledování
nevím	odpovědi vyjadřující nejistotu	nevím; idk

Graf K2: Poměrové zastoupení kategorií sexuálního násilí (N Testovací 1. vlna = 968, N Testovací 2. vlna = 782 N Kontrolní 1. vlna = 282, N Kontrolní 2. vlna = 301).

Graf K3: Proměny v zastoupení kategorií sexuálního násilí (N Testovací 1. vlna = 837, N Testovací 2. vlna = 662, N Kontrolní 1. vlna = 260, N Kontrolní 2. vlna = 276).

2.4.3. Pomoc obětem sexuálního násilí

L. Víš, na koho se člověk může obrátit, když zažije sexuální násilí?

Třetí otevřená otázka ověřovala povědomí dotázaných o možnostech vyhledání pomoci v případě, že zažijí sexuální násilí nebo se jim s podobnou zkušeností někdo svěří. U otázky uvedlo alespoň jednu smysluplnou odpověď 176 studujících z testovací skupiny v 1. vlně, 170 z testovací skupiny v 2. vlně, 61 z kontrolní skupiny v 1. vlně a 63 z kontrolní skupiny v 2. vlně.

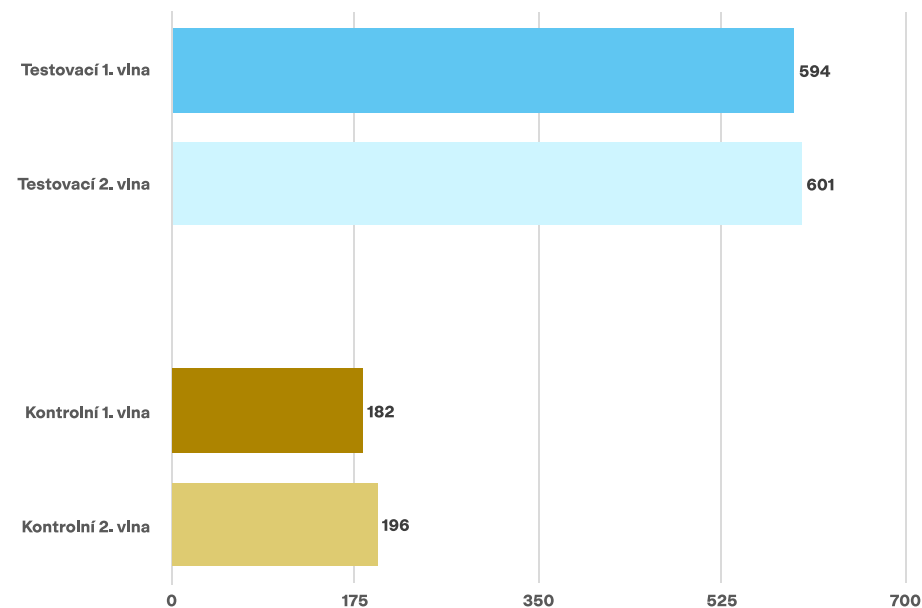
Celkový počet smysluplných odpovědí se po workshopu zásadně neproměnil. Nejčastěji dotázaní zmiňují policii, rodinu, (školního) psychologa, linku bezpečí a kamarády či další blízké.

Lze nicméně sledovat řadu proměn v procentuálním zastoupení jednotlivých odpovědí. Po absolvování workshopu se **zvyšuje zastoupení linky bezpečí** (o 3 % u testovacích, o 1 % u kontrolních), což je logické, jelikož lektorky

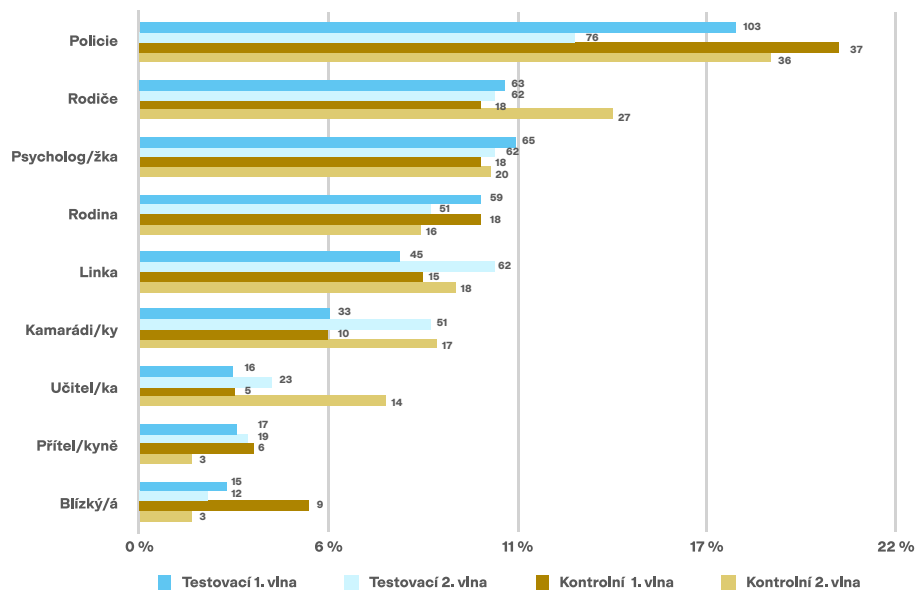
na workshopu zmiňují hned několik kontaktů, na které je možné se obrátit. Naopak **klesá zastoupení policie** (o 5 % u testovacích, o 2 % u kontrolních). Důvodem může být, že lektorky na workshopech upozorňují na různá úskalí, která se s oslovením policie spojují, především mentálně náročný proces a riziko nedostatku psychologické podpory. Zároveň v rámci diskuze studující informují, že případy sexuálního násilí není povinné na policii hlásit a záleží tedy na situaci a rozhodnutí oběti.

Po prvotní analýze odpovědí na otázku L bylo zřejmé, že hledané významy byly obsaženy v klíčových slovech, ne celých větách. Místo obsahové analýzy byly proto odpovědi tzv. tokenizovány (rozděleny na jednotlivá slova) a následně lemmatizovány (upraveny na základní tvar slova bez předpon a přípon). Synonyma a výrazy, ve kterých se vyskytovaly překlepy, byly sloučeny. Z takto upravených slov vznikly významové kategorie, na které jsou členěny grafy L2 a L3.

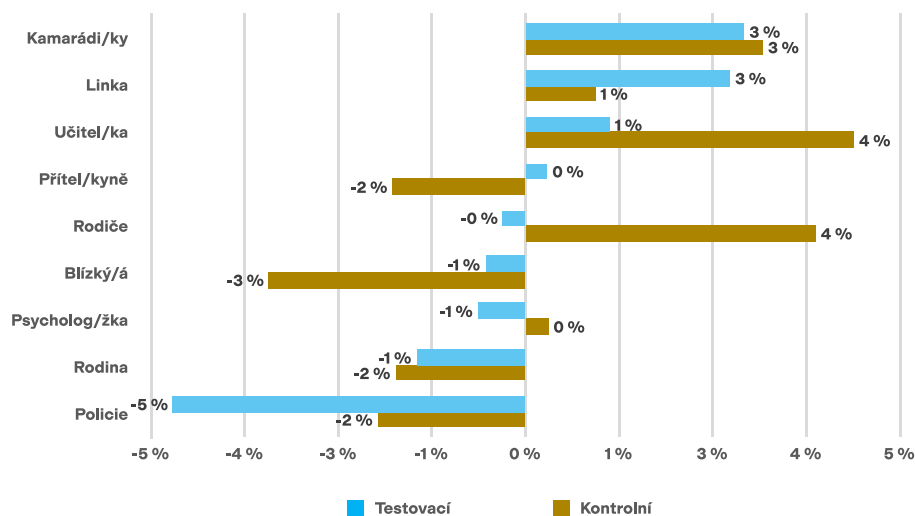
Graf L1: Počty uvedených příkladů, na koho se obrátit v případě sexuálního násilí.

Graf L2: Poměrové zastoupení příkladů, na koho se obrátit v případě sexuálního násilí (N Testovací 1. vlna = 594, N Testovací 2. vlna = 601 N Kontrolní 1. vlna = 182, N Kontrolní 2. vlna = 196).

Graf L3: Proměny v zastoupení témat sexuální výchovy (N Testovací 1. vlna = 594, N Testovací 2. vlna = 601 N Kontrolní 1. vlna = 182, N Kontrolní 2. vlna = 196).

2.5. Závěry z dotazníkového šetření

Závěr kvantitativní části výzkumu ukázal, že **workshop měl dopad na postojové změny u studujících**, kteří ho absolvovali, oproti těm, kteří mezi dotazníky workshop neabsolvovali. Výsledky naznačují, že workshop vedl ke zvětšení skupiny studujících, kteří se cítí schopni se aktivně zapojit do diskuzí o sexuálních tématech, zatímco u skupiny, kteří se do těchto diskuzí necítili schopni zapojit, došlo k poklesu. Tato skutečnost **naznačuje, že workshop byl úspěšným nástrojem pro zvyšování komfortu a sebedůvěry studujících při jednání o citlivých otázkách sexuality**.

Jedním ze zjištění dotazníkového šetření je, že workshop měl u studujících pozitivní vliv na vnímání vlastních znalostí v oblasti sexu a sexuality. Po absolvování workshopu se zvýšil počet těch, kteří se cítí být v této oblasti dobře informováni. Dalším významným posunem po absolvování workshopu byla u studujících **vyšší míra kritického přístupu k pornografii a hodnocení různých stereotypů spojených s sexualitou**. Studující, kteří absolvovali workshop, vykazovali ve druhé vlně dotazování častěji nesouhlas s názorem, že pornografie slouží jako vhodný zdroj informací o sexu a vztazích.

Důležité změny se projevily i v postojích k problematice konsensuální intimity. Workshop hrál klíčovou roli ve **zvyšování povědomí o významu vzájemného souhlasu a v kritickém zkoumání mýtů spojených se sexem**. Studující po absolvování workshopu projevili výraznější nesouhlas s tím, že absence odporu znamená automatický souhlas ke sexu. Stejně tak došlo ke zvýšení míry nesouhlasu s určitými stereotypy týkajícími se rolí mužů a žen v sexuálním kontextu.

Testovací skupina byla dále v otevřených otázkách dotazníku schopna formulovat více témat spojených se sexuální výchovou. Konkrétně **vzrostlo povědomí o sexuálním násilí a jeho prevenci**, pornografii a médiích v sexuálním kontextu a také o různých formách sexuálního obtěžování. U otevřené otázky zkoumající, na koho se lze obrátit v případě sexuálního násilí, je u testovací skupiny zjevný rozdíl v druhém kole dotazníku, kdy se zvýšila četnost kontaktování linky bezpečí a snížila se možnost kontaktování policie. Toto může být důsledkem zdůraznění rizik spojených s nahlášením sexuálního násilí policii na workshopech.

Výsledky dotazníkového šetření tedy v celkovém pohledu naznačují, že absolvování workshopu přispívá u studujících ke zvýšení informovanosti v oblasti sexuality a prevence sexuálního násilí, posiluje schopnost otevřeně komunikovat o tématech spojených se sexem a sexualitou a zvyšuje úroveň kritické reflexe médií či některých mýtů a stereotypů týkajících se sexuality a vztahů.

Pozorování na workshopech

3

3.1. Metodologie

Pozorování na workshopech tvoří druhý pilíř celého výzkumu. Zpráva z pozorování přináší **podrobný kvalitativní pohled na průběh intervence (tzn. workshopu sexuální výchovy), jejíž dopad byl měřen dotazníkovým šetřením**. Cílem nezávislého pozorování bylo zachytit povahu intervence, popsat jevy, které se během ní dějí v rámci třídního kolektivu, a porozumět principům, které případnou proměnu postojů podporují či naopak.

Mezi hlavní sledované kategorie patřily stejně jako v dotazníkovém šetření informovanost, otevřenost a respektující přístup. Optika kvalitativní metody zde navíc umožnila popsat také **dynamiku kolektivu, celkovou atmosféru a jemnější doplňkové jevy, např. postřehy ze sebereflexe studujících** (pocity a prožívání ohledně témat spojených se sexem a sexualitou, očekávání od workshopu, reflexe přínosu apod.).

Cílem výzkumného pozorování bylo také případné zachycení možného krátkodobého efektu v průběhu samotných workshopů. Pro potřeby tzv. „pozorovacích workshopů“ byla proto standardní metodika workshopu doplněna o úvodní a závěrečné kolečko otázek zaměřených na vyjádření očekávání, pocitů, asociací a vnímání témat sexuální výchovy. Výzkumná dvojice sledovala případné proměny v úvodu a závěru workshopů.

Pozorování proběhlo v období od 25. 1. do 27. 2. 2023. Pro jeho realizaci bylo vybráno **celkem 12 workshopů** v 8. a 9. třídách základních škol či ekvivalentních třídách víceletých gymnázií v Čechách a na Moravě (např. Praha, Brno, Havlíčkův Brod, Velké Popovice).

Každého workshopu se v roli nezávislých pozorovatelek a pozorovatelů zúčastnila **výzkumná dvojice, která sledovala průběh aktivit a dynamiku skupiny podle předem připravené metodiky pozorování**. Své postřehy zapisovali do záznamového archu a po skončení workshopu ve dvojici konzultovali své dojmy a zpracovali finální zápis. Tři workshopů se z důvodu nemoci zúčastnil pouze jeden výzkumník či výzkumnice.

3.2. Průběh pozorování

3.2.1. Popis výzkumné situace a publika

Pozorování probíhalo ve 12 třídách, ve kterých bylo v průměru zhruba 20 dětí (nejméně 12, nejvíce pak 29). Většina třídních kolektivů se vyznačovala mírnou převahou chlapců nad dívkami. Ve dvou případech byly rozdíly větší a v jedné třídě bylo naopak dvakrát více dívek než chlapců.

Všechny workshopy se odehrávaly ve školních třídách. Workshop vedly obvykle dvě lektorky, dva workshopy pak vedla jedna lektorka a jeden lektor. Ve dvou případech se workshopu zúčastnily další osoby — třídní učitelka, asistentka žáka, jiný učitel. V jednom případě byl učitel požádán, aby třídu opustil, protože bylo zřejmé, že jeho přítomnost je studujícím nepříjemná. Ostatní workshopy proběhly bez přítomnosti dalších osob.

Studující byli v úvodu workshopu seznámeni s tím, že ve třídě bude přítomna výzkumná dvojice, která si bude zapisovat poznámky, ale nebude nijak do průběhu vstupovat. Studující ve spolupráci s lektorkami upravili třídu tak, aby mohli sedět v kruhu. Pozorující se pak snažili zaujmout ve třídě vždy takové místo, aby průběh workshopu nenarušovali, zpravidla v zadním rohu třídy.

Zúčastnění byli seznámeni s pravidly diskuse a obeznámeni, že pokud by někomu bylo jakékoliv z témat nepříjemné, mohou třídu v doprovodu jedné z lektorek opustit. Studující byli také požádáni, aby si nadepsali své jmenovky včetně osobního zájmena, kterým chtějí být osloveni (např. ona, on, ono, oni).

Program pozorovaného workshopu

Úvod

úvodní slovo — seznámení s harmonogramem, průběhem a pravidly workshopu

I. blok

Pocitové kolečko 1 — mapuje se vztah k tématu a očekávání od workshopu; lektorky pokládají celkem tři otázky, na první dvě studující reagují samostatně, třetí otázka projde kolečkem všech zúčastněných

„Už jste se někdy o sexu bavili ve škole v rámci vyučování?“

„Myslíte si, že je tématu ve škole věnovaná dostatečná pozornost?“ / „Uvítali byste, kdybyste měli příležitost bavit se ve škole o sexu častěji?“

„Co si myslíte, že se dnes můžete dozvědět?“

Asociace 1 — do pléna je položena otázka a na tabuli jsou zapisovány všechny asociace, které k tématu v kolektivu zazní; lektorky zpravidla pomocí řízených dotazů podněcují další diskuzi a doplňují relevantní témata

„Co vás napadne, když se řekne ‚sex‘?“

Škály 1 — studující hodnotí celkem pět výroků na škále podle míry souhlasu či nesouhlasu; lektorky podněcují sdílení názorů a kritickou diskuzi; flexibilně dle vlastního uvážení představují mnemotechnickou pomůcku NIKDO shrnující principy souhlasu, výklad týkající se tématu sexuálních identit a orientací a dále řadu zdrojů praktických informací

„O sexu toho vím hodně, nic mě nemůže překvapit.“

„Porno je dobrý zdroj informací o sexu.“

„Kluci chtějí sex častěji než holky.“

„Když je holka vyzývavě oblečená, znamená to, že chce sex.“

„Když holka říká ne, myslí ano.“

II. blok

Příběhy — jsou přečteny tři ilustrativní příběhy, ke kterým je v kolektivu rozvíjena diskuse s cílem popsat formy sexuálního násilí a souhlasu

Když se mi svěřím — studující samostatně na papírky brainstormují, jak pomoci oběti sexuálního násilí; lektorky doplňují o praktické rady, linky bezpečí a představují informační video na téma konsentu

III. blok:

Asociace 2 — do pléna je položena otázka a na tabuli jsou zapisovány všechny asociace, které k tématu v kolektivu zazní; lektorky pomocí řízených dotazů podněcují další diskuzi a doplňují relevantní témata

„Co vás napadne, když se řekne ‚vztahy‘?“

Škály 2 — studující hodnotí dva výroky na škále podle míry souhlasu či nesouhlasu; lektorky podněcují sdílení názorů a kritickou diskuzi

„Když s někým chodím, musíme spolu mít sex.“

„Erekcce u muže znamená, že chce mít sex.“

Pocitové kolečko 2 — hodnotí se obsah workshopu a důležitost tématu, lektorky pokládají celkem tři otázky, na první dvě studující reagují samostatně, třetí otázka projde kolečkem všech zúčastněných

„Jaké to bylo, povídat si tu dnes společně o tomto tématu — o vztazích, sexu a násilí?“

„Myslíte si, že by se o tomhle tématu mělo mluvit ve škole častěji? Případá vám to důležité?“

„Máte pocit, že jste se dnes dozvěděli něco nového? Co to bylo?“

Závěr

Poděkování, vyplnění zpětnovazebního dotazníku (QR kódem nebo fyzicky na místě), možnost získat brožurku o řešených tématech

3.2.2. Sledování krátkodobého dopadu

Účelem sledování krátkodobého dopadu bylo zmapovat, do jaké míry se v rámci samotného workshopu mění úroveň informovanosti, otevřenosti a respektu a dále kolektivní dynamika a aktivita jednotlivců. Výzkumné dvojice proto věnovaly pozornost vývoji v průběhu celého workshopu se zvláštním zřetelem na rozdílnosti mezi aktivitami v úvodu a aktivitami v závěru (Pocitové kolečko, Škály a Asociace).

U většiny workshopů se ukázalo, že proměny v dynamice a aktivitě skupiny lze sledovat spíše podle témat, která v dané třídě specificky rezonují a která studující konkrétně zajímají, než podle předem připravené metodiky porovnání úvodního a závěrečného stavu. Svou roli při sledování daných kategorií hrály jak místní podmínky, kvalita facilitace, tak i únava a klesající pozornost dětí během relativně dlouhého workshopu. Rezonující témata přitom byla u sledovaných tříd různá.

Co se týče mikrodynamiky, na začátku workshopu se zpravidla zapojovalo pouze několik málo výraznějších studujících (většinou chlapci) a teprve v průběhu, zhruba po první vyučovací hodině, se začali pomalu přidávat další (chlapci i dívky).

S ohledem na tyto faktory přineslo strukturované pozorování vývoje mezi úvodním a koncovým stavem několik konkrétních postřehů. Výzkumné dvojice v průběhu celého workshopu průběžně hodnotily každou z aktivit na orientační pětibodové škále v kategoriích informovanost, otevřenost a respektující přístup a sledovaly vývoj míry uplatnění těchto jevů v průběhu celé intervence. Poznatky z takto strukturovaného pozorování jsou součástí [kapitoly 3.3. Pozorované jevy a principy](#) níže, kde jsou uvedeny v kontextu celého šetření. Zde stručně popíšeme hlavní kritéria jejich hodnocení a dílčí zjištění.

Sledované kategorie

Informovanost

Prvním sledovaným jevem byla informovanost. V úvodní části workshopu jsme se zaměřili na momentální stav informovanosti o řešeném tématu a následně na to, zda si studující v průběhu intervence osvojují nové pojmy a dokáží je poté

uplatnit v diskusích. V závěru intervence měli studující možnost zhodnotit, které z nabytých informací subjektivně hodnotí jako nové a obohacující. Studující si v průběhu intervence nejspíše osvojovali terminologii a nové pojmy spojené s tématy sexuální identity a orientace, tématem souhlasu (význam pojmu ‚konsent‘, zkratka ‚NIKDO‘) nebo tématem sexuálního násilí (různé formy násilí, možnosti pomoci oběti ad.). Tento typ informací studující při závěrečném hodnocení opakovaně uváděli jako užitečný a obohacující.

Otevřenost

Druhým sledovaným jevem byla dynamika otevřenosti studujících. Sledovali jsme, jak se zúčastnění angažovali v diskusích, zda byli schopni mluvit o sexuálních tématech před ostatními, nebo zda dokázali zapojit do diskuse své vlastní vědomosti, zkušenosti a názory. Otevřenost se u studujících nevyvíjela striktně v čase, ale významněji se lišila podle typu zadané aktivity. Zvyšující se míru aktivity a otevřenosti v průběhu workshopu jsme však opakovaně zaznamenali u studujících dívek, které se zpravidla zapojovaly v počátku nesměle a jejich zapojení se stupňovalo postupně.

Respektující přístup

V rámci intervence byla pro hodnocení respektujícího přístupu sledována tato kritéria — zda se studující poslouchají navzájem, zda reagují chápavě na odlišný názor a zda při jednotlivých aktivitách projevují příklon k respektujícím názorům. Hodnocení míry respektu kromě výše uvedených faktorů však ovlivňovala také tendence studujících přizpůsobovat své postoje a názory reakcím ostatních. Většina studujících nechtěla příliš vyčnívat, neradi přiznávali, že něco nevědí, nebo že něco vnímají jinak, než většina kolektivu. Navzdory těmto bariérám výzkumné dvojice zachytily převážně konstantní míru respektu, v několika případech se v průběhu zvýšila. V analytickém detailu jsme však zaznamenali dvě úrovně respektu, které lze hodnotit samostatně — vzájemný respekt, jež se vyznačuje jistou mírou ohleduplnosti k sobě navzájem v rámci kolektivu a respektující názory, jež se vyznačují mírou náklonnosti či odporu ke konkrétním obecným výrokům. První z uvedených úrovní měla vyšší míru zastoupení v třídách kolektivech než druhá.

Sledované aktivity

Pocitové kolečko

První sledovanou aktivitou bylo vstupní „pocitové kolečko“, při němž bylo sledováno subjektivní očekávání studujících od workshopu a jejich počáteční vnímání témat sexuální výchovy. Na samém konci workshopu pak studující namísto očekávání formulovali svá hodnocení proběhlé intervence.

Zvyšující se trend byl zřejmý zejména u subjektivního vnímání důležitosti předkládaných témat. Studující na konci workshopu opakovaně zdůrazňovali význam řešených témat a formulovali zdatně i svá zdůvodnění, při kterých dokázali použít i nově získané pojmy nebo informace.

Škály

Druhou aktivitou byly „škály“, kde studující hodnotili představené výroky na škále podle míry souhlasu či nesouhlasu. V šesti třídách se otevřenost v druhé půlce workshopu u této aktivity zvýšila a ve čtyřech třídách setrvala na stejné úrovni. I v tomto případě však byla stále vyšší, než míra otevřenosti u jiných typů aktivit. Ve dvou třídách jsme naopak sledovali pokles. Otevřenost se ale i v těchto dvou třídách snížila na úroveň, která byla stále vyšší, než míra otevřenosti u jiných aktivit. Celkově tedy „škály“ hodnotíme jako aktivitu, která podněcovala kolektiv k vyšší míře otevřenosti, než jiné z realizovaných aktivit v rámci workshopu.

Asociace

Další sledovanou aktivitou byly „asociace“, při nichž byla položena otázka a na tabuli byly zapisovány všechny asociace, které k tématu v kolektivu zazněly. Jedná se o aktivitu, při které byl kladen nárok na proaktivitu i kreativitu studujících. Hrály zde proto roli jak počáteční ostych, tak i závěrečná únava. Lektorky se zapojovaly a snažily se studující motivovat doplňujícími otázkami. Z prvních kol asociací jsme získali celkem **270 pojmů vztahujících se ke slovu ,sex‘**. Na prvních příčkách četnosti jsou pojmenování pohlavních orgánů. V druhém kole studující zformulovali **246 pojmů vztahujících se ke slovu ,vztahy‘**. V tomto

případě nejčastěji zazněly pojmy láska, sex, rodina a komunikace. Oproti prvnímu kolu asociací jsme zaznamenali méně vtipkování a „srandiček“. Do wordcloudů jsou zahrnuty všechny děti zmíněné asociace, které na workshopech zazněly alespoň 2x.

Asociace 1: Co se vám vybaví, když se řekne ,sex‘?

Asociace 2: Co se vám vybaví, když se řekne ‚vztahy‘?

3.3. Pozorované jevy a principy

3.3.1. Poznámka ke struktuře a formě sdělení

Pro navození lepšího porozumění průběhu samotné intervence začíná každá sekce výstižnými parafrázemi ze zaznamenaných diskuzí. Zároveň jsou jednotlivé analytické celky doprovázeny etnografickými příklady, které poukazují na klíčové momenty, ve kterých jsou dopady a limity workshopů dobře patrné. Pro jednoduchou orientaci jsou slova lektorek **zvýrazněna růžově**, ostatní přímá řeč pak pochází z úst zúčastněných studujících.

První část nazvaná „Hlavní zjištění o intervenci“ představuje hlavní závěry z kvalitativních pozorování na workshopech. Sekce sleduje okamžité dopady workshopů na informovanost, komunikační schopnosti, otevřenost a kolektivní dynamiku zúčastněných.

Zároveň i přes úsilí lektorek se ne všechny snahy vždy vydaří. Druhá část s názvem „Limits intervence“ proto poukazuje na bariéry, výzvy a odpor, se kterými se lektorky během workshopů setkávají a které mohou dopad intervence do jisté míry limitovat.

3.3.2. Hlavní zjištění o intervenci

A. Zvyšování informovanosti a povědomí

„Je tématu sexuální výchovy věnována dostatečná pozornost?“

„Ne! Lidi o tom nic neví a to je špatně. Anatomie nebo antikoncepce nestačí, je třeba mluvit o zdravých vztazích, o respektu.“

Workshopy studujícím nabízí příležitost rozšířit si své informační obzory o klíčových tématech spojených se sexualitou, vztahy a prevencí násilí. Závěrečné reflexe kolektivů ukazují, že si studující během aktivit začínají uvědomovat důležitost témat a dovedností jako je otevřená komunikace, konsensuální intimita či prevence sexuálního násilí. Vůbec nejvíce rezonují rady, jak podpořit oběť násilí a pracovat s traumatem. V kolektivech také vzniká povědomí o významu detabuizace tématu. K rozšíření informovanosti přispívá i představení

dalších zdrojů informací — organizací, literatury, filmů. Někteří zúčastnění projeví aktivní zájem a inspirují se pro další samostudium. Kolektiv získává rady, kde v případě potřeby hledat pomoc nebo radu.

V úvodním diskuzním kolečku na téma „Co si myslíte, že se dnes můžete dozvědět?“ zaznívají obecné představy o sexualitě či nesmělé vtípky o biologii. Studující odpovídají „o všem trochu“, „druhy vztahů“, „zajímavosti“. Z kolektivu je cítit stud, někteří propadají panice a velká část opakuje „co říkali ostatní.“ Lektorka studující ujišťuje, že nejde o zkoušení.

V závěrečné reflexi na téma „Dozvěděli jste se něco nového? Co to bylo?“ kolektiv odpoví dá výrazně konkrétněji, otevřeněji: „kde je hranice mezi sexem a znásilněním...“, „jak lépe pomoci, když se mi někdo svěří...“, „jak fungují vztahy, že jsou různé typy, ne jen jeden...“, „že znásilnění může být i z psychologického donucení...“, „co všechno je součástí souhlasu...“.

B. Rozvíjení kritického nakládání s informacemi

„A v čem porno nemusí být dobrým zdrojem?“

„Je idealizovaný, aby mělo sledovanost.“

„Pro koho je tvořený?“

„Mnohem víc pro muže než ženy, muži jsou tam dominantní.“

„A co znamená, že je to film?“

„Jsou to všichni herci.“

„Co tam nevidíte?“

„Odmítnutí.“

„Nekomunikují spolu.“

Během workshopů jsou studující opakovaně vedeni k aktivnímu kritickému hodnocení celé řady informačních zdrojů a témat. Místo předkládání hotových závěrů lektorky pokládají podněcující otázky, které zúčastněné navádí k vlastnímu promýšlení problematiky. Technikou citlivého doptávání a postupného rozvíjení diskuze lektorky usilují o aktivaci kritické reflexe studujících. Místo předávání hotových sdělení frontální přednáškou je kladen důraz na společné promýšlení a hledání odpovědí v rámci kolektivu. Jednotlivé odpovědi jsou zpravidla fragmentární, jednostranné, často nejisté — komplexnější porozumění tematice se formuje až postupnou prací všech. Takový přístup má potenciál podnitit hlubší porozumění a osvojení problematiky.

Jeden ze studentů prohlásí, že porno může být dobrým zdrojem informací, jelikož ukazuje různé sexuální polohy. Lektorka obratně navazuje dalšími otázkami: „V čem porno není věrohodné?“, „Co je jinak?“, „Kdo je publikem?“. Studenti společně promýšlí rozdíly mezi pornem a realitou — nepřítomnost emocí, předepsaný scénář, herci a herečky vybírání dle míry shody s estetickým ideálem doby, atd. Studující nakonec sami identifikují celou řadu limitů porna coby zdroje informací o sexu a vztazích.

C. Překonávání zažitých stereotypů a mýtů

„Proč může mít někdo dojem, že to chtěou kluci častěji?“

„Více o tom mluví. Kluk, co říká, že má hodně sexu, je za borce, holka za štetku.“

„Uvědomila jsem si, že jsem věřila mýtům.“

Workshop citlivě, nicméně aktivně pracuje se zaváděcími, mylnými či přímo škodlivými mýty, které oponuje poučeným výkladem o dané problematice. Lektorky jsou před workshopy poučeny o stereotypech, které se v cílových kolektivech opakovaně objevují. V kritických momentech, kdy se objeví problematické genderové stereotypy či tendence jako například obviňování oběti, lektorky reagují nabídnutím alternativních zkušeností, pohledů, či dokonce závěrů výzkumů o daném tématu. Studující tak získávají možnost zjednodušující představy kriticky přehodnotit.

V diskuzi o stereotypech spojených s oblékáním žen sdílejí dívky své zkušenosti. Vzápětí se ozývá kluk, který do té doby pozorně poslouchal, že sice rozumí, že vyzývavé oblečení nemusí znamenat chuť na sex, ale že slyšel, že správným oblečením mohou ženy předejít znásilnění. Lektorka reaguje představením případů policistek ve službě, který byly znásilněny v uniformě. Kluk zaskočeně reaguje: „Tyjo, v uniformě, tak to je hustý.“

D. Otevírání plurality pohledů a zkušeností

„Já jsem se dozvěděla, že ne všechno je vždycky černobílý... všechno se uvedlo do souvislostí, zapadlo to do sebe.“

„Mělo by se o tématu více mluvit?“

„Jo! Určitě.“

„A proč myslíte?“

„Dozvědět se, že nějaké věci nejsou normální, jako sexuální násilí, nebo naopak jsou normální, třeba různý sexuální orientace.“

Lektorky během workshopů věnují pozornost **otevírání** široké škály úhlů **pohledu na probíraná témata**. Ty se snaží získat pomocí aktivního doptávání na sdílené postřehy od samotných studujících, případně je pak doplňují skrze vlastní příklady. Důraz je kladen na **představení různorodých zkušeností, postojů a argumentů** a zároveň lektorky upozorňují na názory diskutabilní. Zúčastněným se tak ukazuje komplexnost a často ambivalentnost probírané problematiky, což kolektivu pomáhá uvědomit si pluralitu pohledů ve společnosti. V některých případech pak citlivá facilitace vede k oponování problematičtým názorům přímo v rámci daného kolektivu. Konfrontace s jinými úhly pohledu může rozvíjet kritické myšlení, přispět ke schopnosti lépe se vcítit do situace druhých a snižovat předsudky.

Studující se rozestavují na škále dle toho, zda souhlasí či nesouhlasí s výrokem „Když je holka vyzývavě oblečená, znamená to, že chce sex.“. Většina si stoupá k možnosti nesouhlasím, jen menší skupina kluků se s provokativními úsměvy zastavuje uprostřed směrem k souhlasím. Lektorka je vyzve, aby svou pozici vysvětlili. Jeden z nich odpovídá: „*Tak asi něco chce, když se takhle oblíká.*“. Lektorka se místo reakce obrátí na zbylé studující, zda s chlapcem souhlasí. Dívky se proti stereotypnímu tvrzení výrazně a sebevědomě ohrazují: „*Každý si má nosit, co chce!*“. „*Přesně.*“ dodává druhá.

Stojí na zmlínku, že kolektiv je především na začátku workshopů jasně genderově rozdělen — dívky i chlapci si zpravidla sedají k sobě a vznikají tak „dva tábory“, které se v průběhu díky některým dynamickým aktivitám do jisté míry otevírají. Workshop vytváří **bezpečný prostor pro otevřenou diskuzi o tématech, které jsou v normální režimu probírána spíše odděleně v rámci skupin stejného genderu**. Workshop tak nabízí unikátní příležitost poznat perspektivu druhého genderu, která bývá obvykle odlišná.

E. Budování slovníku a schopnosti pojmenovat

„Dozvěděl jsem se, co je to asexualita. A nevěděl jsem, že existuje pansexuál.“

„Z workshopu si odnáším nové pojmy a názvy, třeba co to je vulva.“

Během workshopů lektorky **seznamují studující s řadou termínů spojených se sexualitou, identitou, vztahy, konsensuální intimitou či prevencí násilí**. Jelikož k tématům přistupují interaktivně, je zřejmé, že celá řada pojmů je pro zúčastněné nová. Studující se učí pomocí neutrálních pojmů popsat různé typy sexu či konkrétně pojmenovat části pohlavních orgánů. Postupně tak **získávají slovník, díky kterému mohou přesněji a otevřeněji mluvit o tématech, pro něž dříve neměli vhodná slova**, a lépe tak vyjádřit své potřeby a přání. Jak zmiňují v závěrečných reflexích i sami studující, nová slovní zásoba může mít pozitivní dopad na kvalitu jejich budoucí komunikace, sexuálního života a vztahů obecně.

Příkladem může být mnemotechnická pomůcka pro lepší uchopení problematiky souhlasu — zkratka NIKDO, která poukazuje na různé aspekty souhlasu. Její výklad buduje širší **porozumění konsentu**, čímž může přispět k budování zdravějších vztahů a umožňuje hlubší porozumění problematice sexuálního násilí.

Při debatě o tom, jak správně rozpoznat souhlas druhého, zaznívají od studujících nejasné odpovědi. Lektorka navazuje představením techniky NIKDO a hravým, interaktivním způsobem vysvětluje jednotlivé aspekty souhlasu. Studující se snaží uhodnout správná slova — „nadšený“, „informovaný“, „konkrétní“, „dobrovolný“, „odvolatelný“. Je patrné, že kolektiv je aktivně zapojen a přemýšlí nad správnými odpověďmi. Později, při rozboru hypotetického příkladu sexuálního násilí, se lektorka ptá „*Souhlasila Laura se sexem?*“ Skupinka studujících odpovídá odkazem na představenou techniku NIKDO: „*Ne, nic z toho nebylo dodrženo.*“.

N ADŠENÝ
I NFORMOVANÝ
K ONKRÉTNÍ
D OBROVOLNÝ
O DVOLATELNÝ

F. Posilování komunikačních dovedností a otevřenosti

„Je důležité o tématu mluvit, takhle moderně, bez ostychu, abychom věděli o co go, aby to už nebylo takové tabu.“

„Teď pro nás nebude takovej problém o tom mluvit. Hlavně kdyby se něco dělo.“

Lektorky usilují o vytvoření bezpečného prostředí, ve kterém mohou studující otevřeně komunikovat o tématech sexuality, vztahů a prevence násilí. Lektorky svým klidným, sebejistým přístupem modelově ukazují, že o intimních tématech lze mluvit přirozeně, otevřeně a s respektem. K rozvoji komunikačních schopností přispívá široká škála aktivit a komunikačních situací (jako jsou kolektivní diskuze, skupinová práce či psaná reflexe), ve kterých se zúčastnění učí formulovat a obhajovat svůj názor, vyjádřit souhlas i nesouhlas. Fragmentární odpovědi jsou rozvíjeny pomocí doplňujících otázek lektorek. Postupně se v průběhu workshopů obvykle daří překonávat počáteční stud. Atmosféra se uvolňuje a i ti, kteří se na začátku ostýchali či přímo upadali do rozpaků, se začínají více zapojovat. Při analýze hypotetických případů sexuálního násilí lektorky poukazují na význam otevřené komunikace a projevování souhlasu, jejichž nedostatek často vede k nešťastným situacím. Workshop tak posiluje schopnost studujících otevřeně hovořit o intimních tématech. Navíc buduje pocit, že se jedná o důležitá témata, o kterých je třeba komunikovat citlivě, s porozuměním a vzájemným respektem. To může mít pozitivní dlouhodobé dopady na kvalitu komunikace a partnerských vztahů zúčastněných.

V závěru workshopu se lektorka ptá, jaké to bylo bavit se o sexu. Zatímco na začátku byly odpovědi ostýchavé a fragmentární, nyní už studující otevřeně tematizují vlastní rozpaky a vyjadřují pozitivní reakce: „Dobrý, chvilka trapný...“ říká jeden chlapec. „Co ostatní?“, „Ale jo, musíme o tom začít mluvit.“ odpovídá dívka. „Je divný se o tom bavit před ostatníma?“ doptává se lektorka. „Záleží, jak moc se to bude probírat a brát vážně.“ „Divný to je, ale je důležitý se o tom bavit, učit se to.“

G. Tvorba bezpečné, respektující a rovné diskuze

„Mluvíte ve škole o sexu?“

„Jako řeknou nám, jak to funguje, ale pak se o tom nebavíme, nesdílíme své názory.“

Workshopy jsou vedeny s důrazem na respektující přístup k vzájemnému dialogu. Hned na začátku jsou stanovena jasná pravidla diskuze, na jejichž dodržování lektorky dbají napříč workshopem. Lektorky k tématům přistupují s lehkostí a otevřeností vůči různorodým názorům, zároveň ale s náležitou vážností. Důrazně reagují na tendence situaci zlehčovat či zesměšňovat, především pokud se jedná o sexuální násilí. V případě vyrušování navrací pozornost zpět ke skupinové diskuzi.

V kolektivní dynamice jsou patrné typické genderové vzorce — chlapci se snaží předvádět a berou si více prostoru, dívky jsou na začátku obvykle uzavřenější. Stejně tak je v počátečních asociacích mezi zúčastněnými většinou rezervovanost vůči zmiňování ženských intimních orgánů. Lektorky s těmito tendencemi citlivě pracují, motivují oba gendery k vyjádření názoru, povzbuzují ostýchavější jedince a motivují zmiňování nejen mužských, ale i ženských pohlavních orgánů. V průběhu workshopu se dívky zpravidla otevírají, často skrze diskuzi kontroverzních či přímo stereotypních názorů chlapců, po jejichž zaznění lektorky nechávají odpověď na kolektivu.

Lektorky tak budují bezpečné a zároveň otevřené prostředí, kde se účastníci mohou svěřit i s citlivými tématy. Zároveň posilují rovnost genderů a schopnost účastníků respektovat odlišné názory. To může mít pozitivní vliv na budoucí vzájemnou toleranci.

Lektorky čtou anonymní lístečky, na které studující psali, co by dělali, kdyby se jim někdo svěřil se zážitkem sexuálního násilí. Nakonec nechávají zaznít i řadu ironických vtipů, při jejichž čtení se chlapci z již dříve vyrušující skupiny chichotají. Lektorka místo přímé kritiky vybídne ostatní, aby situaci zhodnotili. Několik dívek odpovědi ostře odsoudí a poukáže na jejich škodlivost: „Není to vtipný. Je to vážné téma, může to vést k depresím, sebepoškozování, v nejhorším případě až k sebevraždě.“ Skupina chlapců se utiňuje a dívky pozorně poslouchá. Později již skupina vyrušuje o poznání méně, případně je efektivně korigována spolužačkami.

H. Rozvoj empatie a emoční inteligence

„Měli bychom tyhle věci znát stejně jako záchranáři s první pomocí.“

„Nevěděl jsem a zjistil, jak můžu pomoci, když se mi někdo svěřil. Teď už to vím.“

Workshopy přispívají k rozvoji empatie a emoční inteligence zúčastněných.

Lektorky k těmto dovednostem studující vedou skrze citlivou facilitaci, především pečlivě zacílené doplňující otázky. Při analýze modelových situací s výskytem sexuálního násilí například směřují diskuzi od obecnějšího popisu situace a chování jednotlivých postav k promýšlení jejich emočních prožitků a motivací.

Rozvíjené jsou tak schopnosti vcítit se, pochopit druhého člověka a vnímat reálné dopady násilí, otevřeně znovu zvážit situaci, případně změnit názor.

To může zúčastněné vést k větší citlivosti a ohleduplnosti ve vztazích i širším životě. Příkladem může být i skutečnost, že zatímco v asociacích k tématu na začátku workshopů studující zmiňují emoce většinou až po vyzvání lektorek, v závěrečných asociacích už se emoce objevují častěji i bez vyzvání.

Po přečtení modelového příběhu obsahující sexuální násilí lektorka nejprve kolektiv vyzve ke zhodnocení situace. Po několika spíše strohých reakcích pokládá otázky zaměřené na pocity aktérů: „*Jak se asi cítí Vilma?*“ — „*Má z toho trauma.*“, „*Myslím, že to bude mít následky na její budoucí sexuální život.*“, „*Třeba si bude myslet, že takhle uvažují všichni a už nebude nikomu věřit.*“. „*A jak se cítí Vilém?*“ — „*Podle mě je na sebe pyšnej, a zároveň ne.*“, „*Asi trochu tušil, že jí zranil.*“.

I. Sebepoznání a sebedůvěra

„Je to důležité téma. Jsme přesně ve věku, kdy se nám to děje.“

„*Já se dozvěděla, že ta bolest a panenská blána je stereotyp, že je to stresem, ne blánou. Myslela jsem si, že se musí protrhnout.*“

„*Já taky!*“ (smích)

Workshopy studujícím nabízí poznání nejen světa sexuality, vztahů a prožívání druhých, ale také sebe sama. Aktivita názorových škál a navazující diskuze kolektiv motivují k zamyšlení nad vlastními postoji, názory a jejich usazení v kontextu ostatních. Ačkoliv ne vždy zazní názory všech, studující jsou během diskuzních aktivit zpravidla pozorní a aktivně přemýšlí nad vlastní pozicí. V závěrečných reflexích zúčastnění pozitivně hodnotí nově získané poznatky, oceňují překonané stereotypy a tematizují nově nabytou sebedůvěru. Především u dívek vedou citlivě facilitované workshopy k otevřenějšímu projevu vlastních názorů, otevřené přiznání neznalosti, definování vlastních hranic či schopnosti postavit se sama za sebe. To může mít pozitivní dopady na duševní zdraví a spokojenost studujících.

V počátečních asociacích k sexu jsou v kolektivu cítit silné rozpaky a váhání. Ani po opakovaném vyzvání nikdo nevysloví název ženského pohlavního orgánu. Na dotaz, kde se nachází panenská blána, odpovídá nejistě po dlouhé promlce jeden z kluků. První asociace zmíněná dívkou je „stud“. V závěrečné diskuzi o přínosech workshopu jsou dívky ztuhle otevřenější: „*Mě hodně zaujala informace o panenství. Měla jsem v hlavě strach. Líbilo se mi, že jsme si mohli upřesnit naše názory.*“ říká jedna. Druhá, která za celý workshop nepromluvila, dodává: „*Já bych si do dospělosti mohla myslet, že blána vypadá tak, jak ve skutečnosti nevypadá. Dozvěděla jsem se to až teď.*“.

3.3.3. Limity intervence

A. Přetrvávající stereotypní názory a tendence

„Měla být víc oblečená. Co čekala?!“

I přes opakované snahy lektorek o vyvrácení jistých mylných či stereotypních představ v některých kolektivech přetrvávají problematické tendence. Například u kolektivních diskuzí o genderových stereotypech **nadále zaznívají jisté závádějící výroky** i v závěrech aktivit. Podobně **sklony k obviňování oběti se v určitých situacích vrací i po opakovaném vysvětlení problematiky lektorkami**. Problém je zvláště patrný u modelového případu násilí na základě psychického nátlaku, u kterého ne všechny kolektivy dochází ke konsenzu, že v příběhu došlo k sexuálnímu násilí. Nicméně jde o komplexní problém — je tenká hranice mezi obviňováním oběti a výchovou k sebeochraně, která je i přes problematické aspekty s ní spojené v českém prostředí silně zakořeněná. Celkově se tak i přes očividný posun v některých postojích **ukazují jisté zvnitřněné názory jako velmi obtížně překonatelné**.

Analýzu příběhu s výskytem sexuálního násilí lektorka zahájí otázkou, jak se zachoval Hynek. „Nestál si za tím, že nechtěl sex.“ padne opatrná odpověď. Lektorka se ptá ostatních, zda souhlasí. Třída mlčí — kolektiv má očividně potíže rozpoznat neverbální projev Hynkova nesouhlasu. „Co víc měl udělat?“ zeptá se lektorka. „Zavolat policii nebo ho zamknout do sklepa.“ zazní absurdní návrh. Lektorka trpělivě opakuje 4 momenty projevu nesouhlasu, které se v příběhu vyskytly, a vysvětluje, že oběť nemá povinnost bránit se násilí. Řada studujících začíná souhlasně přikyvovat, ale někteří nadále namítají, že si Hynek „měl víc stát za svým“. Při otázce, zda šlo o znásilnění, většina souhlasí. Jeden chlapec ale stále kroutí hlavou. Nakonec lektorky citlivě vysvětlují, že k násilí opravdu došlo. Student nakonec připustí, že to není Hynkova vina, ale dodává: „Ale neměl se nechat.“

B. Zdrženlivost a nerovnost v aktivitě

Během aktivit názorových škál se za aktivními studujícími nejbližší lektorek vytváří druhý kruh stydlivých. Studující se v rozpacích schovávají za aktivní většinou a do diskuze se nezapojují.

Navzdory snaze lektorek o zapojení celého kolektivu **zůstávají někteří studující zdrženlivější, především u společensky silně tabuizovaných témat**. Aktivně sice poslouchají a nad otázkami lektorek viditelně přemýšlí, nicméně do debat se nezapojují. Tato **nerovnost v aktivitě je patrná zejména mezi chlapci a dívkami**. Chlapci častěji verbálně vyjadřují své názory, zatímco dívky jsou především v počátečních diskuzích pasivnější. V důsledku tak **v některých kolektivních dialogích zazní poměrově více mužských hlasů**. V několika málo případech chlapci dokonce odpovídají za dívky.

Příčin může být několik. Lektorky kvůli respektu k osobnímu prostoru všech aktivně neusilují o zapojení zdrženlivějších studujících skrze dotazy cílené na konkrétní jedince. Problémem mohou být také velmi proaktivní zúčastnění, kterým lektorky věnují více pozornosti na úkor tišších jedinců. Také genderové stereotypy a stud z diskuze o intimních tématech jsou pro některé pravděpodobně natolik zakořeněné, že je není možné krátkou intervencí zcela překonat. Ačkoliv tak může být workshop stále přínosem, co se týče představení nových informací či pohledů na téma sexuality, pro některé zůstává představa otevřeného dialogu výzvou.

Při debatě o genderovém stereotypu „Kluci chtějí sex častěji než holky“ aktivně odpovídají jen chlapci. Lektorka se snaží nepřímo zapojit i dívky: „Stydí se holky více? Mluví více o sexu?“. Na dotazy ale i nadále odpovídají pouze kluci: „Pro nás to není tak stydlivé téma.“, „My o tom mluvíme na rovinu.“, „Holky se víc bojí.“. Dívky zůstávají i nadále potichu, v jejich tvářích jsou vidět silné rozpaky. Genderová nerovnost v aktivitě kolektivu je výrazná.

C. Momenty nerespektujícího chování

„Cože, to jako měly sex dvě holky? No a není jedno, jestli tam bylo násilí, když nemůžou otěhotnět?“

V některých kolektivech se **objevují momenty nerespektujícího až dehonestujícího chování, které narušují bezpečnou atmosféru workshopu**. Objevují se skupinky — převážně chlapecké — které opakovaně vyrušují výklad lektorek, povídají si mezi sebou, vtipkují, či dokonce aktivně zesměšňují probíraná témata. Zatímco někteří studující na napomenutí lektorek reagují ztišením, jiní vytváří kontinuální odpor. Někteří vyrušují i v momentech, kdy se vyjadřují jejich spolustudující.

V několika málo případech se pak v kolektivu objevuje osobnost výrazného charismatického chlapce, který má odlišné, zpravidla disrespektující názory a dokáže lektorkám aktivně oponovat v průběhu celého workshopu. Takový odpor může být projevem určité defenzivní pozice, tedy tendence vnímat myšlenky tolerance a respektu pro všechny jako ohrožení či útok na vlastní identitu, a v důsledku snahy o rozporování výkladu lektorek o delegitimizaci jejich autority. Vyjádření kontroverzních názorů může tvořit zajímavé momenty i rozprout diskuzi, **opakované rozporování výkladu lektorek a nerespektující snaha o získání pozornosti** však lektorkám bere drahocenný čas a energii, které mohou chybět v jiných aktivitách.

Ať už jsou příčiny jakékoliv, nerespektující chování omezuje prostor ostatních v kolektivu a na některé méně aktivní jedince se v důsledku už nedostává. Je však třeba dodat, že vyrušování zpravidla zintenzivnilo ke konci workshopů, což pravděpodobně zapříčinila snížená pozornost, která vzhledem k délce workshopů (prodloužených pro výzkumné účely ze tří na čtyři vyučovací hodiny) logicky upadala.

Analýzu prvního případu sexuálního nátlaku dostává za úkol skupina chlapců, která má od začátku workshopu tendenci vyrušovat. Při čtení příběhu se aktivní chlapec směje a chvílemi to vypadá, že text nedočte. Po přečtení druhý hlasitě prohlašuje, že Silva měla lépe vykomunikovat odmítnutí. Ostatní ze skupiny souhlasně přikyvuji. Když lektorka vysvětluje dynamiku nátlaku, skupina se výrazně ohrazuje, že by chyba mohla být na straně Viléma a aktivně brání klučičí stranu. „*Kluci mají taky city!*“, „*To pak vypadá, že všechno je znásilnění.*“. Přes snahu lektorek zklidnit situaci zůstává atmosféra místy nerespektující a část třídy ztrácí pozornost.

D. Problém nenávistných názorů

„Cože buz*y?! Podle mě si to násilí zaslouží, neměli by mít sex vůbec.“

V několika kolektivech se o přestávkách a v některých případech i během workshopů opakovaně objevují nenávistné názory, zejména s homofobním a queerfobním podtextem. Podobně jako některé stereotypní názory přetrvávají tyto postoje i po snaze lektorek je v rámci diskuze korigovat. Komentáře se často objevují už při úvodní výzvě lektorek k napsání jmen a osobních zájmen zúčastněných na jmenovky, která bez patřičného vysvětlení může vyvolat nejasnosti a skepticismus. To bohužel místo k inkluzi směřuje k posměchu a delegitimizaci queer identit. V několika kolektivech s queer studujícími pak dochází i k drobným diskriminačním praktikám, například posměchu. V některých případech tak může workshop otevřením tématu místo budování porozumění a inkluze zakořeněnou queer-fobii dočasně umocnit. Někde se objevil i dvojí metr při posuzování intimního násilí u heterosexuálních versus homosexuálních párů. Je však třeba poznamenat, že problém je komplexní a nelze očekávat, že krátká intervence může silně zakořeněné předsudky a další škodlivé názory zcela vymýtit.

Na začátku workshopu lektorky studující vyzvou, aby si na jmenovky napsali svá jména a dále zájmena, pomocí kterých chtějí být osloveni. Požadavek vzbuzuje rozruch a řadu komentářů napříč kolektivem. Zaznívá hlasitá reakce „*Jsem ono!*“ následovaná smíchem. Jedna z lektorek otevřeně reflektuje, že téma vzbudilo bouřlivou reakci, a vysvětluje, že o napsání osobních zájmen prosí proto, aby nemusela hádat identitu studujících. Skupina chlapců nechápavě — až posměšně — reaguje „*What?!*“ a chichotá se. Několik dívek se směje také.

3.4. Závěry z pozorování

Kvalitativní část výzkumu založená na pozorování přinesla detailní pohled na průběh a bezprostřední dopady workshopů na studující. Nelze tvrdit, že by v rámci workshopů byl znatelný rozdíl mezi počátečním a konečným stavem. Míra zapojení, otevřenosti a respektu zúčastněných se v rámci workshopů lišila dle celé řady faktorů jako byl zájem o tematiku u daného kolektivu, míra únavy či kvalita facilitace lektorek. I přesto však v rámci workshopů dochází k celé řadě nelineárních proměn.

Pozorování ukazuje, že **workshopy mají výrazný potenciál zvyšovat informovanost zúčastněných o problematice sexuality, vztahů a prevence násilí**. Je rozšiřováno povědomí o významu témat a studující si také odnáší tipy na užitečné zdroje dodatečných informací. Zúčastnění si zároveň během workshopů osvojují řadu nových pojmů a fakt spojených se sexualitou, sexuálními identitami či orientacemi, lidskou anatomií či konsensuální intimitou. Získávají tak slovník, který jim pomáhá se lépe orientovat v nových tématech a zároveň neutrálním způsobem a konkrétně popisovat vlastní potřeby. To může pomáhat budovat zdravější partnerský a intimní život zúčastněných.

Dále **workshopy umožňují studujícím nahlédnout pluralitu úhlů pohledu na diskutovaná témata**. V průběhu workshopů mají zúčastnění možnost vyslechnout si odlišné názory v kolektivu, setkat se s netradičními pohledy na věc a kriticky reflektovat vlastní zažitá stereotypy či mýty. Pomocí řady aktivit jsou zároveň studující motivováni k reflexi vlastních postojů, čímž workshopy zúčastněné motivují k hlubšímu sebepoznání v rámci tématu. Zároveň lektorky během workshopů facilitují kritickou diskuzi o řadě informačních zdrojů a médií, čímž podněcují kritický přístup při hledání nových informací.

Z hlediska rozvoje komunikačních dovedností **workshopy vytvářejí otevřenější a zároveň, co se genderového zastoupení týče, rovnější diskuzi o intimních tématech**. Lektorky usilují o vytvoření bezpečného a zároveň otevřeného prostředí pro nesoudící diskuzi, která tematizuje nejen názory, ale také pocity zúčastněných, čímž v kolektivech posilují rozvoj empatie a porozumění odlišným zkušenostem. Studující jsou pozitivně motivováni postupně překonávat stud, zapojovat se do diskuze a nalézat vhodná slova pro vyjádření vlastních potřeb a prožitků.

Nicméně určité problémové jevy v průběhu workshopů přetrvávají. Co se týče informovanosti, v některých kolektivech i přes snahu o vyvrácení mylných názorů nadále zaznívají jisté stereotypní představy nebo se objevují problematické tendence jako obviňování oběti. Limitem může být krátké trvání intervence vzhledem k hloubce některých zažitých postojů. Dále se i přes snahu lektorek ne vždy podaří zapojit všechny zúčastněné a stejně tak se ne vždy podaří vytvořit genderově vyváženou debatu. To může mít za následek, že hlasy dívek nejsou v kolektivech stejně zastoupené. Konečně se u některých workshopů objevují projevy nerespektujícího chování či přímo nenávistných názorů, které narušují bezpečné prostředí a snižují možnost otevřené diskuze. Nicméně i přes tyto překážky lze na základě pozorování konstatovat, že workshopy mají potenciál iniciovat pozitivní změnu postojů, informovanosti a chování zúčastněných.

